

Decisiones Sacramentales, Theologicæ, Canonicae, & Legales

In Quibus Tota materia Sacramentorum, Theologiæ Moralis, Juris Canonici,
& Quæstiones plurimæ Juris Civilis explicantur, dilucidantur, & traduntur,
Eruditionibus, Historiis, & Exemplis adornatæ ; Opus Episcopis, Vicariis,
Parochis, Confessariis, aliisque Studiosis utile, ac jucundum In Libris
novem ...

Via Lactea Sive Institutiones Iuris Canonici

Chiericato, Giovanni Maria

Augustæ Vindelicorum, 1730

Liber Tertivs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94613](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94613)

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI.

LIBER TERTIUS.

TIT. I.

De Judiciis, & illorum divisione.

Dictum est supra de Personarum, & Rerum divisione, & Jure, nunc juxta ea, quæ præmissa sunt in §. *fin. supr. de Ecclesiast.* Constituitur videndum est de Judiciis. Et pro tituli explicatio-

ne videbimus:

1. Quid sit Judicium?
2. Quot sint Judiciorum species?
3. Quot eorum sint partes?
4. Quæ ad Judicium constituendum sint necessaria?
5. Quis Judex dicatur?
6. Quot Judicium species?
7. Qui possint esse Judices?
8. Qui possint Judices dare?
9. Qui possint esse in Judicio activæ, & passivæ?
10. Quis ordo in Judiciis servetur?
11. De quibus rebus Judicium consistat?
12. Quomodo Judicium solvatur?

Quò ad Primum. Illud primò loco monendi sumus, Judicii nomen æquivocum esse; etenim significat actionem; ut Judicium familiæ herciscundæ, communi dividundo. *l. in Judicio. ff. Fam. hercisc.* Item animi destitutionem. *§. 2. Instit.* Quibus non est perm. fac. testamentum; interdum sententiam Judicis. *l. 1. ff. de Legat. præst.* Sed cæteris omisissis Judicium significat causæ, ac litis ordinationem; & in hoc sensu hic capitur, & in *tit. ext. eod.* & in *tit. C. & ff. eod.* Et potest describi, ut sit *Discussio causæ, quæ rite fit in Foro coram Judice, ut hic in princ.* Vel dicamus, ut sit *Actus legitimus trium personarum, Actoris nempe, Judicis, & Rei, ita Doctores in Rubr. extr. eod.* ubi vide de pluribus aliis definitionibus.

Quò ad Secundum. Judiciorum præcipua divisio est, ut alia dicantur Judicia Divina, ut sunt illa, quæ Deus Omnipotens sine hominis ministerio in hoc, vel in futuro sæculo constituit. Tholosan. in suo *Tractat. Syntagmat. Juris lib. 47. cap. 4. num. 1.* Alia verò judicia Humana appellantur, ut sunt illa, de quibus hic intelligimus, & per homines exercentur. Ista verò dividuntur in Sæcularia, & Ecclesiastica. Sæcularia sunt ea, quæ coram Judice Laico inter personas sæculares exercentur. Marant. in *Specul. p. 4. d. 11. §. Summa divisio. hoc tit.* Ecclesiastica verò illa dicuntur, quæ coram Judice Ecclesiastico agitantur inter personas Ecclesiasticas. *c. Cum non ab homine. ext. eod. & c. At si Clerici. d. §. Summa divisio.* Hæc autem Ecclesiastica vel sunt temporalia, vel spiritalia: Spiritalia sunt illa, in quibus tractatur de Re ad animam pertinente. Temporalia, in quibus agitur de Re, quæ ad sæculum spectat.

Doct. Clericali Tom. II. Lib. VIII.

Hanc distinctionem tractat Maranta in *Speculo. in 13. d. p. 4.* Rursus Judicia vel sunt publica, vel privata. Publica sunt, quæ à quocunque possunt institui ratione publicæ utilitatis, ut *tit. Instit. Civil. de Publ. Judic.* Privata, quæ privata rei gratia intentantur, *l. 1. & tot. tit. de Privat. Delict.* Accedat, Alia esse Judicia Universalia, in quibus Jus universum alicujus postulatur, alia Generalia, ut tutelæ, pro socio, & similia, nempe quia comprehendunt plura capitula. Marant. *d. p. 4. dist. 4. num. 2.* Alia particularia, in quibus Res una tantum singularis petitur; ut est Judicium Rei Vindicationis, *l. 1. ff. de Rei Vind.* Marant. in *Specul. d. p. 4. dist. 4.* Vel petitionis hæreditatis, *l. 1. ff. de Pet. Hæred.* Addamus Judicia alia esse Ordinaria, alia Extraordinaria. Judicia Ordinaria sunt, quæ Jure Ordinario, Jurisdictione, & consueto ordine explicantur; & coram Ordinario; eo scilicet, qui suo Jure; vel Superioris beneficio universalem Jurisdictionem exercere potest; ut Episcopus, Archiepiscopus, Legatus, & similes. *§. Est & alia, hoc tit. Host. in sua Summ. de Off. Ordin. §. 1.* Et Speculator *eod. tit. in princ.* Extraordinaria, quæ extra ordinem Jurisdictione concessa, seu delegata explicantur. *§. Extraordinariam, h. t. c. Quoniam contra de Probat. 3. q. 3. §. Spatium. Vers. ei autem.* Et Felin. in *Rubr. de Off. Deleg. num. 3.*

Attamen ordinaria Judicia appellantur ea, quibus opponuntur Judicia Summaria, quæ sunt ea, in quibus proceditur absque subtili observatione Ordinis Judicarii; & ut vulgò dici solet, proceditur sine strepitu Judicii. *§. Rursus, hoc tit. Clement. Dispensiam, de Judic. cap. Litteras, de Juram. Caluim. c. 1. de Dolo, & Contum. cap. Sapè, de Restitut. Spoliat. cum simill.* Ordinaria verò ideo vocantur, quia in iis exquisitè servatur Juris ordo, & omnes solemnitates. *§. fin. hoc tit.* Illud postremum addendum est, quòd Judiciorum, alia sunt Civilia, in quibus tractatur de Rei interesse tantum: Quædam Criminalia, in quibus differitur de crimine puniendo, & de poena delinquenti infligenda, ut refert Tholosan. in loco supra cit.

Quò ad Tertium. Quatuor existunt Judiciorum partes, quæ essentielles dici possunt, & sine quibus Judicium non propriè consistit. Litis contestatio, quæ est ejus rei, de qua apud Judicem disceptatur, ab utraque parte facta narratio. Secunda est Publicatio processus, etenim lite contestata, quæ ut plurimum negativè contestari solet, Actor probat suam intentionem, Reus suam exceptionem, examinantur testes, quibus omnibus peractis probata fiunt manifesta; & sic processus

cessus publici sunt, idest aperiuntur, & ostenduntur dicta testium. Tertia pars est Conclusio in causa: apertis enim probationibus, partes Jura sua adducunt, & illa producant, quæ necessaria judicant ad propriam probandam intentionem; & postquam utraque Pars Judicem bene instructum opinatur, concludit pro sua intentione. Quarta pars tandem est ipsius litis Decisio, quæ fit per Judicis Sententiam; quandoquidem plenè causa instructa, postquam in causa ipsa est conclusum, Judex suam profert sententiam, & controversiam decidit secundum ea, quæ in judicio sunt deducta, & probata, l. *Militas. §. Veritas, ff. de Offic. Præsidi.*

Quò ad Quartum. Ad judicium constitutum sunt illæ omnes partes necessariae, quæ superius fuere relatæ, sed præter eas nonnulla alia exiguntur. Et Primum In jus vocatio; quæ est Interpretatio illa, quæ fit experiundi causa, l. 1. ff. de in Jus vocan. Ab hac enim parte incipit actionis propositio; quinimò secundum nonnullos, & ipsum Judicium exordium sumit. §. *fin. Institut. Civil. De pena temere litigantium.* Insuper exigitur actionis editio, quæ est exhibitio petitionis ab actore facta; & fit ab hoc, ut Reus possit deliberare, an velit cedere, vel contendere. *Auth. Offeratur, C. de lit. contest.* Tertiò est necessarium, ut adsit Actor, Reus & Judex: istæ enim tres personæ propriè judicium instituunt, c. *Forus, ext. de Verb. Signif. l. Inter litigantes, l. Julianus, ff. eod.* Ac tandem necessarium est, ut acta conscribantur, c. *Quoniam contra, de Probationem.* Et hoc fit ab hoc ut Judex plenè instructo negotio, plenèque discussio, possit quamprimum causam determinare, c. *Jurgantium, de Sent. & Rescript. Plura apud Marant. p. 6. per totum.*

Quò ad Quintum. Judex (qui quasi jus populo dicens vocatur) ille est, qui Jurisdictione propria, aut sibi delegata, aut commissa jus habet, & facultatem inter litigantes cognoscendi, & controversias, seu litigia terminandi, l. *Penult. ff. eod.*

Quò ad Sextum. Varie sunt Judicum species. Etenim Alii sunt Ordinarii, & sunt illi, qui suo Jure, vel Superioris beneficio habent Jurisdictionem universalem, & possunt cognoscere de causis inter subditos propriæ Jurisdictionis, ut est Archiepiscopus, Episcopus, & similes, ut supra dixi. §. *Igitur, h. t. arg. c. Novit. de Legat. Officio.* Qui textus loquitur de Legato, c. *Ut litigantes, de Offic. Ordinar. in 6.* Alii dicuntur Extraordinarii, seu Delegati, & sunt illi, qui ex Jurisdictione demandata in causa particulari cognoscunt, ut notatur in l. *A. Judice, C. eod.* §. *Extraordinarium, hoc tit.* Legistæ in Rubr. ff. de Offic. ejus, & Canonistæ in Rubr. de Offic. delegat. post. Host. in sua Summ. eod. Secunda divisio est, ut alii dicantur Competentes, & sunt illi, qui propriè Judices existunt, & propriè Jurisdictionem habent; Alii verò dicuntur Incompetentes; & sunt illi, qui è contra Jurisdictionem inter litigantes non habent. Quidam adhuc dicuntur Judices à quibus; & sunt illi, qui cum sint minores Judices sententiam tulerunt, à qua est appellatum, qui nominantur etiam Judices primarii. Nonnulli verò dicuntur ad Quos; & sunt illi, qui in causa appellationis cognoscunt, & majores sunt, & appellationis Judices nuncupantur, l. 1. ff. *Quis, & à quo.* Accedat,

alios dici Judices Criminales, qui de criminibus cognoscunt, quosdam Civiles, qui in causis pecuniariis jus dicunt. Ac tandem nonnulli appellantur Judices Civiles, quia causas ad Civiles pertinentes decidunt; quidam verò Militares dicuntur, qui inter Milites cognoscunt; ut in Rubr. C. *Ut omn. Jud. tam Civil. quam Milit.*

Quò ad Septimum. Regula est generalis affirmativa constituenda. Omnes posse Judices esse, nisi speciali ratione aliquis prohibeatur. Verum nonnulli moribus prohibentur, quidam natura, & quidam lege. Moribus ut Servi, & Mulieres, quia sicut est receptum, l. 2. l. *Quod arinet, de Regul. Jur.* Natura, qui Judicio pleno manifestè carent, veluti Furiosus, pupillus, furus, & mutus, quinimò & minor non habens decimum octavum annum prohibetur, nisi vel Partes illum eligant, vel Princeps det, l. *Cum Prator, de Jud.* ubi Gloss. l. *Quidam de Re Jud.* Ille autem prohibetur lege, qui ob sui turpitudinem Senatu privatus est, l. *Cassius, ff. de Senat.* His exceptis omnes possunt esse Judices, licet ex speciali causa quis tanquam suspectus in causa particulari recusetur: notatur in l. *Apertissimi per illum tex. C. de Jud.*

Quò ad Octavum. Dare Judices possunt illi, quibus hoc conceditur vel à Lege; vel Senatusconsulto. De Jure Canonico dant Judices illi, qui sunt Ordinarii, item etiam Delegatus à Principe (intellige de Principe non recognoscante superiorem saltem in temporalibus, ut per Abb. in cap. *Pastoralis, de Offic. delegat.*) potest alteri subdelegare; nisi in ipsius electa sit Industria, §. *Possunt autem, h. t. cap. Significasti, & c. fin. de Offic. delegat. l. Inter artifices, ff. de Solut.* Attamen circa hoc distingue secundum Abbatem in d. cap. *Significasti.* Aut Delegatus à Principe vult delegare ex causa, & non est dubium, c. *pro debilitate, de Off. deleg.* Aut nulla justa causa subest; & tunc, aut non facit in fraudem alicujus, sed non vult se implicare litigiis, & potest subdelegare, ac compellere subdelegatum ad acceptandam subdelegationem, cap. *Pastoralis, de Offic. deleg.* Aut malitiosè vult subdelegare, & in fraudem alicujus; & tunc licet valeat subdelegatio, tamen non potest compellere renitentem, d. c. *Pastoralis, secundum intellectum Abbatis.* In dubio tamen non præsumitur in fraudem subdelegare, nisi saltem probetur ex conjecturis, ut notatur in d. c. *Pastoralis.* Verum; quamvis tanta sit auctoritas Delegati à Principe, attamen non potest in Civili judicio partem compellere, ut personaliter coram se compareat, nisi ad hoc speciale mandatum habeat; vel nisi pro veritate dicenda; vel pro Juramento calumniæ exhibendo velit compellere, vel alia Juris necessitas hoc requirat. §. *Non tamen, h. t. c. 1. eod. in 6.* Item etiam non potest subdelegare, nisi certis personis, scilicet Dignitate præditis, atque Personatum obtinentibus, vel Ecclesiarum Cathedralium Canonicis. §. *Sed nec, h. t. cap. Statutum. §. In nullo, de Rescript. in 6.*

Insuper nota, quòd non solum unus, sed etiam plures dari possunt Judices, qui in eadem causa judicent. §. *Item, h. t. c. Satisfacit, de Rescript. c. Causam, & c. Cum causa, & cap. Quamvis, de Off. deleg.* Et quando causa sic pluribus est delegata, id hunc habet effectum, quòd

quod nisi sit apposta clausula, quod si omnes interessere nequiverint, vel noluerint, reliqui exequantur; tunc simul omnes conjunctim procedere debent; alias Processus non valebit. *d. s. Item, d. c. Causam, de Offic. Delegat.* Et talis clausula id operatur, quod impediatur subdelegationem; nec enim qui non sunt impediti, sunt cogendi admittere subdelegatos collegarum suorum; sed quod ipsi agunt probandum est: Quod fecus est, quando hujusmodi clausula non est apposta. *s. Planè, cum seq. h. t. d. c. Coram.* Et ibi traditur per Doctores de Offic. Delegat. Verum tamen est, quod clausula operatur solummodo in casu, quando aliqui non possunt, vel legitime nolunt interesse. *s. Hoc tamen, hoc tit.* Et de hac re late tractatur in *c. Prudentiam, in princ. de Offic. Delegat.* & in *d. c. Sciscitatus.* Et nota, quod quando pluribus sic negotium commissum est; tunc uno eorum inchoante, alii ulterius non poterunt se intromittere, nisi ex causa; ut puta si infirmitate, vel alio iusto motivo, illum, qui causam tractare coeperit, contingeret impediri, vel dolo malo in ea procedere recusetur. *s. Porro, hoc tit. c. Gratum, c. Licet, & c. Quamvis, de Offic. Deleg. & cap. Si à Subdelegato, eodem tit. in 6.* Et Jurisdictio perpetua per unum vivo mandatore dicitur perpetua quo ad omnes condelegatos. *s. Jurisdictione, h. t. cap. Cum plures, de Offic. deleg. in 6.* Illud nihilominus generaliter notandum est, quod si uni, si pluribus, si à Principe, si à alio mandata fuerit Jurisdictio, mandati forma diligenter custodienda est; ita ut nihil contra quam sibi commissum est, delegatus tentare presumat. *s. Sed si, hoc tit. cap. Venerabili, de Offic. Delegat. & cap. Cum dilecta, de Rescriptis. l. Si Procurator, c. de Procurator, l. Diligent, ff. Mandati.* Hoc tamen declaratur multis modis: Namque si quis impediatur Jurisdictionem delegati, vel noluerit in Judicium venire, hoc casu delegatus à Principe Ecclesiastica distractione poterit eum coercere, quamvis id litterarum commissionis non contineant: vel etiam pro delicti, & causae qualitate secundum Arbitrium suum mulctare, si certa poena non exprimitur: Cui enim commissum est Jurisdictio, eidem dicitur id omne commissum, sine quo ille suam Jurisdictionem exercere non potest. *s. Planè, hoc tit. c. l. de Offic. delegat.* ubi de hoc: & facit *cap. Præterea, c. Significasti, c. Prudentiam, in fine, c. Suspicionis 1. resp. de Offic. delegat. c. Tam litteris, de Testib.* Secundò poterit admittere honestas exceptiones, & à Juris æquitate non aberrantes, licet id expresse mandato non comprehendatur. *s. Rationabiles, hoc tit. cap. Ex parte, il 2. de Offic. deleg. & Abb. ibi: & Legistæ in l. Placuit, de Judic.* Tertiò si rescriptum sit impetratum adversus aliquem, qui Judicii mutandi causa possessionem, super qua erat controversia, alienavit, Judex delegatus poterit cogere eum, in quem est facta alienatio, ut coram se Juris pareat æquitati, non obstante quod rescriptum sit impetratum adversus alium. *s. Sed etsi, hoc tit. c. l. de Alien. Judic. mut. causa fact.* In hoc tamen requiritur dolus ex parte alienantis, & etiam ex parte ejus, in quem est facta alienatio. *Abb. in d. c. l.* Unde etiam ex hac littera aliud notare debes, quod hic specialiter fit pro rogatio de persona ad personam contra *cap. P. & G. de Offic. deleg.* Et de hoc vide per *Abb. in cap. Quia, eod.* Quartò, & ultimo declaratur, ut non habeat locum, quod supra diximus, quando

Doct. Clericali Tom. II. Lib. VIII.

alicui mandatur Inquisitio, vel quid aliud expediri certo loco; nam si ob illius potentiam, contra quem inquiri, vel procedi mandatur, vel fautorum ejus, eo loco secure mandatum executioni mandari nequeat, locum securum, & idoneum eligere valet; quod etiam faciet, quoties id iusta, & rationabilis causa suaserit. *s. Simili, hoc tit.* Quod habet locum in delegato à Sede Apostolica. *c. Statutum, de Offic. deleg. in 6.*

Quò ad Nonum. Regulariter omnes possunt esse in Judicio tam active, quam passive, nisi quis speciali ratione prohibeatur, ut Servus, qui regulariter nec convenit, nec convenitur. *l. Servus, c. de Judiciis;* nonnullis exceptis Casibus favore libertatis, utilitatisque publicæ. *l. Cum certis, ff. eod.* Deinde prohibentur Monachi. *Auth. Ingressi, c. de Sacrosanct. Eccles. Pupillus, Furiosus, Prodigus, Mutus, Surdus sine Tutore, vel Curatore. l. 1. & tot. tit. c. Qui legit. pers.* Accedat Excommunicatum in Judicio esse non posse. *c. Intelleximus, extr. eod.* Non omittam, nec Magistratum posse conveniri, dum tempus Magistratus durat. *l. Pars litterarum, ff. eod.* Nec illegitimam personam posse per se comparere. *l. fin. c. de Procurat. exceptis quibusdam personis, de quibus in l. 1. in fine, ff. de Postul.*

Quò ad Decimum. Duæ recensentur Ordinis species, *Accidentalis, & Substantialis;* ita notatur in *l. 1. ff. de Appellat. & in l. Prolatam, c. de Sent. & interloc. omni. Jud.* Prima potest omitti. Secunda haudquaquam. Ordinis autem substantialis erit, ut cognoscat Judex competens, hinc Laicus inter Clericos non judicat. *s. Pari ratione, hoc tit. cap. Si diligenti, de Foro compet.* ubi latissime de hoc *cap. Inoltra. 11. q. 1.* Nec huic privilegio fori Clericus potest renunciare. *d. c. Si diligenti.* Si tamen Clericus reconvenitur, tunc Judex Laicus hoc casu potest esse Judex. *c. Cujus in agendo. 3. q. 5. c. 1. & 2. de Mut. petit.* Vel nisi de Feudo agatur. *c. Verum, de Foro compet.* Hujus occasione dubitatur, si captus sit Clericus à Judice seculari, qui inficietur illum Clericum esse, quæritur quis debeat de hoc cognoscere? Et respondetur, Judicem Ecclesiasticum debere super hoc decidere, vocato tamen Judice seculari, vel alio, cujus intersit. *s. Dubitari, h. t. c. Si Judex, de Sentent. excommun. in 6.* Unde si notorium fuerit, vel fama publica extiterit, illum esse Clericum, debet Judici Ecclesiastico restitui. *s. Sed si, hoc tit. c. Cum olim, de Verb. signif. & not. in d. c. Si Judex, de Sent. excommun. in 6.* ex quo nota, quod is Clericus debet esse talis, qui privilegio Fori gaudere debeat; Unde Clericus buffo, vel goiliardus, qui artem ludicram per annum exerceat, & tertiò admonitus non desistit; vel etiam Clericus uxoratus non incedens cum habitu; vel Bigamus, vel Degradatus non remittetur: ita notatur in *d. c. Si Judex.* Hoc idem dicitur de eo, qui ante deprehensionem publicè pro Laico se gerebat, & quasi Laicus communiter habebatur; nam quamvis deprehensionis tempore in habitu Clericali repertus fuerit, non ante restituendus erit, quam de Clericali titulo fidem fecerit. *s. Aliud, h. tit. d. c. Si Judex, de Sent. excommun. in 6. c. Ut inquisitionis. s. penult. de Heret. in 6.* Unde si ante deprehensionem pro Clerico publicè se gerens, tonsuram, & Clericales vestes deferens deprehensus fuerit,

G 2

pro

pro Clerico præsumetur, donec contrarium constiterit. *Idem. h. tit. d. cap. Si Judex & per Abb. in cap. Ex parte. il. 3. & in c. Contingit. de Sent. excommuni.* Verum sicut Clericus convenitur in suo foro, ita quoque Laicus debet conveniri coram suo Judice. *§. Quod si. hoc tit. cap. Cum sit generale. hoc tit. c. Si Clericus. de Foro compet. c. Experimentia. cum seqq. ii. quest. i.* Et quia hoc fallit in aliquibus casibus; ideo de his vide in Gloss. in d. *§. Quod si. in verb. sequatur.* Ad hoc autem, ut cognoscatur, an quis sit Clericus, an Laicus? est inspiciendum, an habeat Ordines, vel habitum gerat: quod si in habitu incedit, & aliquos Ordines habet, Clericus judicatur, nisi in fraudem fortè habitum susceperit; ita Bart. in l. i. num. 3. ff. de Penis. Postquam autem de Judicis competentia constat, porrigitur libellus, datur copia parti, deliberat Reus, an velit cedere, an contendere? Probantur assertiones, exceptiones, contestatur lis, publicatur processus, concluditur in causa, ipsaque instructa sententia fertur, datis semper legitimis dilationibus; ita tamen ut non protrahatur causa in longum plus, quam æquum sit, ut dictum est supra in cap. 8. l. Properandum. C. de Jud. cap. Jurgantium. de Sent. & Re Judic. Ordinis Accidentaliter erit, ut cautiones præstentur, opponatur Testibus, Procuratori, & alia similia, sine quibus potest Judicium consistere ut notatur in d. l. Prolatum.

Quò ad Undecimum. Judicium de his rebus constituitur, quæ sunt in obligatione, & debentur. Actio enim est Jus persequendi in Judicio, quod debetur. *§. i. Instit. Civil. de Action.* Ex his igitur Judicium constituetur, l. Nam quem admodum ff. eod. Id tamen est verum, quòd non omnis Judex est adeundus, sed ille tantum, qui cognoscere potest. l. Ut fundus. ff. communi dividunt. l. Solemus. ff. eod.

Quò ad Postremum. Variis modis Judicium solvitur. Et primo loco finitur tempore; ut si intra certum terminum causa decidenda committatur. *§. Sed & cum. hoc tit. cap. De causis. ubi Abb. de Off. deleg.* Et hoc in delegato. Generaliter autem in criminalibus, si transeat biennium, nec actor Judicium prosequatur, Judicium expirat. l. i. & tot. tit. c. Ut in hac cert. temp. crim. quest. term. Vel si tempus sit statutum à Judice secundum distantiam locorum; nam transacto tempore expirat instantial. l. i. C. de Dilation. Vel si causa civilis sit, post triennium. l. Properandum. C. de Judic. Secundò solvitur, Sententia lata; ipsa enim est, quæ propriè Judicium determinat. l. i. & tot. tit. ff. de Re Judic. Tertiò solvitur extincta Jurisdictione Judicis, qui judicare debet, veluti si re integra ille, qui dedit Judicem, jurisdictionem revocat expressè. c. Quamvis. de Offic. deleg. in 6. Res autem integra non dicitur, quando facta est citatio. Bart. in l. Et quia. ff. de Jurisd. omn. Judic. c. Relatum, de Off. deleg. Quamvis videatur ob stare. c. Gratum. eod. Sed de intellectu illorum textuum videndus Barbosa in Collect. DD. ad utrumque, ubi eosdem ad concordiam optimè reducit. Vel etiam tacite potest fieri revocatio: ut est, quando Delegans ad partis instantiam citat, vel alio modo cognoscit in causa. Archid. & Joannes Andr. in d. c. Quamvis; & per Doctores in c. Intimasti. de Appellat. Et hoc procedit, quando in totum Judex commisit vices suas, alias enim re etiam non integra delegans potest revocare. l. Judicium solvitur. ff. de

Jud. & pertex. in d. c. Quamvis, & in c. Judex. de Off. deleg. in 6. Item & quartò Judicium solvitur morte delegantis, vel delegati. *§. Morte hoc tit. c. Prælatum & cap. Si delegatus. d. Off. delegati.* Quòd intellige esse verum in eo, cui per mandatum datur nova Jurisdictio; nam secus id contingit, quando alicui habenti Jurisdictionem præcipitur; huic enim non datur nova potestas, sed potius antiqua excitatur; unde non possumus dicere, hunc fungi vice mandatoris. c. Licet. & c. penult. ext. de Offic. Ordin. Bart. & Legista in d. l. Et quia. de Jurisd. omn. Judic. Canonista in d. c. Prælatum. Et hoc adeò verum est, quòd morte delegati &c. Ut si pluribus est delegata causa, & unus ex his moriatur, istius mors efficit, ut quoad alios etiam Jurisdictio suspendatur. d. c. Relatum. d. c. Si delegatus. Est tamen casus, in quo mors non præjudicat, quando scilicet res non est integra, sed delegatus cognoscere cepit. d. c. Relatum. Item finitur Judicium, quando delegatus impediatur impedimento Juris, vel Facti. Juris, ut si infamis sit factus; Facti: ut si infirmitate impediatur. *§. Sed est hoc tit. cap. Sciscitatus. de Rescript. c. Præterea. de Testib. cogen.* Idem etiam dicendum est, si delegatus à Principe ipse, vel per alium sententiam executioni mandavit. *§. Idem Juris. hoc tit.* Semel enim functus est Officio suo. c. In litteris. de Offic. deleg. Et hic obiter nota, quòd delegatus ab alio, quàm à Principe, non potest suam sententiam executioni mandare. cap. Pastoralis. de Offic. deleg. Accedat Judicium solvi, si delegatus se incompetentem pronunciet. *§. Item. hoc tit. per Abb. in c. Significasti. & per Felin. in cap. Ex parte de Offic. Deleg.* Et hoc adeò verum est, ut nec per consensum partium possit Jurisdictionem reassumere. d. *§. Item. arg. l. Privatorum. C. de Jurisd. omn. Jud. cap. Super eo. §. Pariratione. & c. Si diligenti. de Foro compet.* Addamus tandem extingui Jurisdictionem per recusationem Judicis. *§. Recusatione hoc tit. cap. Causam. & cap. Insinuante. & c. Suspicionis. De Offic. delegat.* Quæ recusatio ex probabili causa procedere debet. d. c. Suspicionis. Veluti si Judex sit consanguineus, Advocatus, aut Familiaritatem non modicam cum altera parte contraxerit, aut alia sit similis causa. d. *§. Recusatione. d. c. Causam. & d. cap. Suspicionis.* In recusationis autem causa variè cognoscitur; nam si duo à Sede Apostolica sint delegati; & contra unum ex duobus causa suspicionis proponatur, si in delegatione sit apposita Clausula, quòd si ambo interesse non possint, alter in causa procedat, tunc coram non recusato conjudice expedienda erit. c. Si contra. de Offic. deleg. in 6. Ubi verò non est apposita clausula, debet super hoc ad Arbitros recursus haberi. d. c. Suspicionis. Ex quo enim simpliciter dati sunt, unus sine altera cognoscere non potest. d. cap. Causam. cap. Uno de Offic. delegat. Sed si recusatur delegatus Episcopi, causa coram Episcopo tractatur d. c. Si contra. Quòd etiam procedit, quando Officialis Episcopi recusatur. d. c. Si contra; ubi vide. Hæc succinctè dicta sunt de Judiciis, quorum materia cum sit amplissima, in controversiis contingentibus recurrendum est ad diffusos tractatus de Judiciis tum Sigismundi Scaccia, tum Pacis Jordani Episcopi Traguriensis, qui nuper de eis scripserunt plenissime.

TIT. II.

De Procuratoribus.

Cum de Generibus Judiciorum supra tractatum sit, nunc de Personis litigatorum est dicendum; & quia sæpè Judicia exercentur per Procuratores; ideo nunc de ipsis videamus; & pro expeditione tituli videbimus:

1. Quis sit Procurator, & quotuplex?
2. Qui possit esse Procurator?
3. Qui possit Procuratorem constituere?
4. In quibus causis possit Procurator constitui?
5. Quot modis Procurator revocetur?
6. Quæ actiones oriantur inter Dominum, & Procuratorem?

Quod ad Primum. Procurator ille est, qui mandato Domini, vel quasi negotia aliena administranda suscipit. l. 1. ff. eod. & hic in princ. & c. 1. eod. Et quia Procuratores constituuntur ab Universitatibus, Collegiis, & à privatis: ideo sciendum est: Quod illi appellantur Procuratores, qui à privatis constituuntur; qui autem ab Universitate, vel Collegio constituitur, Syndicus appellatur, ut hic in princ. cap. 1. de Synd. l. 1. §. 1. & per totum ff. Quod cujusque Univers. nom. Et Procuratores fiunt vel ad negotia, vel ad Judicia, §. Porro, hoc tit. Si de Procuratore ad negotia agimus, quilibet potest esse Procurator, si habet annum decimum septimum, & non prohibeatur speciali ratione. §. Potest, hoc tit. §. Justa, & ibi Gloss. Insit. Quib. ex Caus. man. non licet. l. 1. §. Puertia. ff. de Postul. c. Qui Generaliter. §. fin. eod. in 6. §. 7. S. Verum. In Judiciis autem Procurator constituitur, qui major annis 25. fuerit. d. §. Potest. d. c. Qui generaliter. l. Exigendi. C. eod.

Quod ad Secundum. Ex superiori capite habemus, minorem annis 17. non posse ad negotia Procuratorem esse; & in Judiciis eum posse constitui, qui major est annis 25. Verum in Spiritualibus negotiis natus annos quatuordecim potest esse in Judicio per se, & per Procuratorem, non obstante patria potestate. §. Aliud, hoc tit. Vel si mulier sit, duodecimum ætatis annum habere debet. c. Indemnitate. p. resp. de Elect. in 6. c. Continebatur, de despons. Impuber. cap. Ex parte, de restit. spoliat. & notatur in cap. fin. de Jud. in 6. Quod si minor sit quatuordecim annis, qui in Spiritualibus causis in Judicio esse velit; tunc ei dandus est curator; vel si major est infans, id est in ætate septem annorum, potest cum auctoritate Episcopi, vel Officialis Procuratorem constituere. §. Quod, hoc tit. c. fin. §. Si verò. de Jud. in 6. Quæ omnia potest facere etiam Delegatus Sedis Apostolicæ §. Quin etiam, hoc tit. d. c. fin. de Jud. in 6. Et notatur in c. penult. de Restit. in integ. c. Licet. de Offic. Vicar. in 6. In hoc capite constituas hanc Regulam, quod regulariter omnis potest esse Procurator, nisi speciali prohibeatur ratione. §. constituitur, hoc tit. cap. 1. eod. in 6. cap. Duo 12. quest. 1. facit l. Mutus. §. 1. ff. eod. sicut dicimus in Testibus. l. 1. ff. de Testib. Et idem in Matrimonio. c. Cum apud. de Sponsalib. Prohibentur autem in Judiciis Procuratoris officio fungi Fœminæ, & non habentes (in Judicio tamen) vigesimum quintum annum. l. Minor. ff. eod. De Fœminis est tex. in l. Neque. ff. eod. Nisi pro parentibus interveniant, nam tunc causa cognita id eis permittitur. l. Fœminis. ff. eod. Item

Item Miles prohibetur. d. l. Neque: Quod procedit etiam in milite cœlestis militiæ; ut in Sacerdote, & Clerico quolibet in Sacris Ordinibus. §. Deo autem. In Auth. de Sanct. Epif. §. Sed nec omnes hoc tit. Quinimò nec tanquam principales possunt, vel debent intervenire. §. q. 3. cap. Quia Episcopus. Nisi pro miserabilibus personis, & urgente suæ Ecclesiæ necessitate. cap. 1. & fin. extr. de Postul. ubi Doctores hoc tractant; vel nisi propriam causam, vel conjunctorum prosequuti fuerint. §. Postulandi. hoc tit. d. cap. 1. & c. fin. Et in his omnibus casibus possunt personæ Religiosæ pro aliis in Judicio intervenire; sed tamen debent hoc gratis facere, ut dicit Hostien. quem Abb. sequitur in cap. 1. Ne Cler. vel. Monach. Quia hoc eis permittitur ex pietate: sed de hoc vide Abb. in cap. 1. in fin. de Postul. Idem procedit in Monachis. §. Idem, hoc tit. c. 1. de Syndic. c. qui verè. & cap. Monachi. 16. quest. 1. & de his videantur meæ Discordiæ Forenses de Regularib. Discord. 33. in quâ pulchrè agitur de Monacho Procuratore non valente esse Procuratorem in Judicio, neque pro suis consanguineis, et si pupillis. Item excommunicati prohibentur esse Procuratores, quinimò nec proprio nomine possunt esse in Judicio, nisi agatur de sui defensione. §. Hi verò, hoc tit. c. Intelleximus. De Judic. Ubi traditur cap. Excommunicamus. §. Credentes, de Hæret. cap. Inter priorem. & c. Venerabilem, de Except. Sed hic oritur dubitatio, an Procurator Universalitatis, in qua extant excommunicati, possit repelli? Et constitutum est, quod non repellatur, nisi in tribus casibus. Primus est, quando illi, qui excommunicati sunt; in litteris sunt expressi. Secundus est, quando aliàs eorum auctoritate Procuratoris institutio facta fuisset. Tertius est quando ipsa universitas excommunicationis conficia simul cum eis eundem Procuratorem constituisset. §. Sed belle, hoc tit. cap. fin. extr. eod. de Procurat. c. A nobis; ubi notat Abb. de Simon. cap. fin. de Elect. Item Furiosus prohibetur. l. 2. §. Furiosus. ff. eod. Infamis etiam prohibetur. c. 1. §. 3. q. 7. Sed dic plene ut per Abbat. in cap. Imperatorum, de Juramen. Calumn. in fin. Item servus institui procurator non potest, quia Judicio interesse non valet. l. Servus, C. de Judic. Et tandem Procurator volens tantum, & expressè consentiens constituitur. l. Filius. §. Invitus ff. eod. l. Invitus, C. eod. Notatamen quod non solum unus, sed etiam plures possunt constitui Procuratores, qui nisi in solidum constituantur, unus sine altero procedere non poterit. Quod si non sint in solidum constituti, melior conditio est occupantis, nisi in mandato sit expressum contrarium. §. Et tam unus, hoc tit. d. cap. Si duo. eod. in 6.

Quod ad Tertium. Quilibet potest Procuratorem constituere, nisi prohibeatur: Edictum enim de constituendo Procuratorem est prohibitorium certarum personarum. l. Mutus. ff. eod. tit. Unde in minoribus causis minor sine Procuratore Procuratorem constituere non potest. l. Non eo minus. C. eod. Et in Spiritualibus minor annis 14. sine auctoritate Episcopi, vel ejus Officialis; vel etiam Curatoris ad hoc constituti non potest sibi Procuratorem eligere, ut dictum est supra in secundo capite per tex. in d. cap. fin. de Jud. in 6. Sunt tamen personæ, quæ coguntur constituere sibi Procuratorem; ut Excommunicatus; ut d. c. Intelleximus. extr. de Judic. Illu-

stris persona. l. Quicumque. C. eod. & Auth. Quod Jus, & in Auth. Ut ab illustr. & qua super illustres ad princ. Item Episcopus. c. Qui Episcopus. §. q. 3. Et hoc idem habet locum in Prælati majoribus, & etiam in minoribus; & in Collegiis, quorum singula singulos Syndicos habere debent. c. Cum sumus. §. q. 3.

Quò ad Quartum. Regula est Generalis posse in omnibus causis constitui Procuratorem, criminalibus exceptis. §. Non tamen. hoc tit. cap. Veniens. De Accusat. c. Tua. eod. cap. In criminalibus. §. qu. 3. nisi in quinque sequentibus casibus: Primo ad propulsandam injuriam illustis. §. Nisi. 3. q. 9. l. fin. c. de injur. Secundo si rei contumacia sit excusanda. d. cap. Veniens. c. Reos. 23. q. 6. c. Cum dilecti. de Dolo, & contumac. Tercio quando contra Accusatorem est excipiendum. d. cap. Veniens. & in c. De his. eod. de Accusat. Quarto si tractetur de levi crimine. l. Levia. ff. de Accusat. Quæ tamen delicta levia dicantur? dic ut per Abb. in cap. Tua. de Penis. Qui distinguit inter levia, gravia, graviora, & gravissima. Quinto, & ultimo, quando etiam de gravi crimine tractatur, sed agitur civiliter. c. Tua. eod. d. cap. Super his. de Accusat. Verum ultra hos casus enumerantur alii, ut crimen suspecti Tutoris. l. Non solum. §. fin. ff. eod. Item si agatur de Ingratitudine. l. Sed hæc persona. §. 1. ff. eod. De quibus, & de aliis dic ut per Speculatorem in Tit. de Procuratore; & per Doctores in d. cap. Veniens. de Accusat. in c. Si quando. §. q. 3. & in l. penult. §. fin. de Publ. Jud.

Sciendum tamen est, quod in quibusdam negotiis requiritur speciale mandatum; ut cum agitur de suspitione. d. l. Non solum. ff. de Procurat. §. ult. Item in causa restitutionis in integrum. l. Illud. §. Si talis. ff. de Minor. In interdicto de liberis deducendis, vel exhibendis. l. Pomponius. ff. eod. tit. Item in Juramento calumnie, vel alio Juramento in animam alicujus præstando. Item cum petitur absolutio in forma Juris in personam alterius: alias autem secundum Regulam sufficit generale mandatum. cap. Petitio. ext. eod. tit. l. Actione. §. Renunciare. ff. Pro soc. Et de aliis casibus, in quibus speciale mandatum exigitur, vide per Speculat. in tit. de Procuratore. n. 4. & per DD. in cap. Qui ad agendum. eod. in 6.

Nota tamen, quod etsi unus sit generaliter constitutus, etiam ad ea, quæ speciale mandatum exigitur, per hanc generalitatem non potest procedere in aliquo ex his articulis speciale mandatum exigentibus, nisi quorundam eorum subsequatur expressio: Mandatum tamen non complectitur majora, quam sint in Procuratorio expressa; unde contra electum, vel provisum crimina, vel defectum opponere non potest. Clem. Non potest. eod. Notatur in d. cap. Qui ad agendum. eod. in 6. §. Crimina. hoc tit. Sed in his requiritur aliud speciale mandatum, ut dd. Jurib. Et unum advertendum est, quod Procurator datus ad negotia potest quemcumque alium Procuratorem constituere. c. 1. §. fin. eod. in 6. Judiciario tamen illud non conceditur, notat in l. Mandata. C. Mandati, nisi aut lis fuerit contestata ab ipso; unde secus esset si à Domino fuisset lis contestata. d. cap. 1. §. penult. ubi notat eod. in 6. concordat l. Nulla. & l. Neque. & l. Penult. & l. In causa. ff. eod. Vel nisi in rem suam datus sit; quod declarat Gloss. in §. Sed illud. hoc tit. facit l. Illam. C. de Donat. & notat. in l. Plautius. ff. eod. Vel nisi à Domino substituendi data fue-

rit potestas; hoc enim casu videtur datus ab ipso Domino. l. Item. eorum. §. Decuriones. ff. Quod cuiusque Univers. nom. Et hoc casu etiam non expressam personam poterit eligere. capit. 1. §. Ergo. eod. in 6. & de his omnibus loquitur tex. in d. §. Sed & illud.

Quò ad Quintum. Procuratores revocantur tacite, & expresse. Expresse si constituens mandatum revocet. Tacite si Principalis constituto Procuratore causam per se agat, vel alium Procuratorem constituat. §. Tandem. hoc tit. c. Si quem. eod. in 6. l. Si quis. §. Julianus. ff. eod. Hoc tamen non procedit, si Procurator fuerit constitutus à te sub hac forma, quoties te abesse contigerit; nam si postmodum per te ipsum causam trahes; non propterea tamen Procuratorem revocare videberis. §. Sed si eundem. hoc tit. notatur in d. c. fin. eod. in 6. Verum hæc procedunt in Domino, qui Procuratorem constituit. Cæterum si Procurator in eo casu, in quo potest, alium Procuratorem substituat, non potest illum revocare, nisi potestas ei data sit. §. Hæc autem. h. t. c. Is qui. eod. in 6. & vide c. primum. eod. in 6. Et nota, quod si Procuratorem constituas vel ad unam, vel ad plures causas, vel generaliter ad omnes; & ipse in una, vel altera substituit; in aliis Procuratoris officium poterit exercere. §. Sed si cum. hoc tit. Et idem procedit in delegato ab alio, quam à Principe ad universitatem causarum. l. Cum Prator. §. 1. de Jud. Quatenus tamen supra dictum est, Procuratorem posse revocari, notare debes, quod si Procurator sive ante, sive post litis contestationem revocetur, donec ignoretur revocatio vel à Judice, vel ab Adversario, acta per hujusmodi Procuratorem tenent, & valent. §. Ad hæc. hoc nostro tit. c. Mandato. eod. Hoc nihilominus limitatur, quando Procurator specialiter est constitutus ad Matrimonium contrahendum; nam, si antequam contrahat, revocatus fuerit; contractum postea Matrimonium nullius momenti est, etiam si nondum revocatio ad notitiam partium pervenerit: deficit enim consensus illius, sine quo Matrimonium firmitatem habere non potuit. §. Non sit. h. t. c. fin. eod. in 6. Sed utrum Matrimonium contractum per Procuratorem sit etiam Sacramentum? Est dubium magnum inter Theologos, quorum rationes pro utraque opinione ego retuli in meis Decisionibus de Matrimonio. Decis. 4. num. 33. & seqq. ubi studiosus Lector videat. Demum in §. fin. nota secundum modum, quo quis Procurator esse definit: Morte enim constituentis definit quis esse Procurator. Clem. fin. eod. tit. Quod habet locum quandoque etiam re non integra, ut expresse dicitur in dict. Clem. fin. Item & ultimo revocatur Mandatum, quando re integra constituentem pœnitet; nam si res non sit integra, sed Procurator mandatum accepit, illud implere tenetur. cap. Licet. eod. in 6. Clem. 1. eod. ubi notatur §. At litteris. h. t.

Quò ad Postremum. Duæ oriuntur Actiones, Directa, & Contraria. Directa quidem datur Constituenti, & ejus hæredibus. Contraria, è contra, Procuratori, & ejus Successoribus. §. Igitur. Instit. Civil. de obl. qua quasi ex contract. §. Is, qui exequitur. Instit. de Mandato, &c. Qui plura scire desiderat de hac Procuratorum materia, legat novissimum, & eruditum Tractatum de Procuratoribus. Auctore Fabio Golino, in quo omnia, quæ de illis dici possunt doctè, & diligenter enunciantur;

cleantur; prout etiam Pacem Jordanum Tom. 3, lib. 14, tit. 2. ubi plene differit de iisdem.

T I T. III.

De Pactis, & Transactionibus.

Cum visum sit de Judiciis, & de Personis in iudicio agentibus, quoniam meticulosa Res est ad iudicium ire propter dubium eventum litium, unde sæpè res deciduntur sine iudicio, Paciscendo, seu Transigendo; ob id nunc tractatur de Pactis; & Transactionibus; & ita in effectu continuatur hic in princ. Pro cuius tituli expeditione videbimus;

1. Quid sit Pactum?
2. Quid sit Transactio?
3. Quot sint Pactorum species?
4. De quibus Rebus possit transigi, pacisque?
5. Qui sint effectus Pactorum, seu Transactionum?

Quò ad Primum. Pactum describitur, ut sit duorum vel plurium in idem placitum, atque consensus. Ita Vulpianus in l. 1. §. Est autem pactio. ff. eod. Et dicitur Pactum à Pactione, unde & pacis nomen appellatum est. d. l. 1. §. Pactum autem.

Quò ad Secundum. Transactio describitur ab eodem Vulpiano in l. 1. ff. de Transact. Ut sit de Re dubia, & lite incerta non gratuita facta Pactio. Et enim Transactio de sui natura requirit, ut aliquid detur, seu promittatur, aut remittatur. l. Transactio nullo dato. C. de Transact.

Quò ad Tertium. Variæ sunt Pactorum species; sed istæ duæ præcipuæ sunt: Vel enim alia dicuntur Pacta legitima, quæ sunt secundum Legis dispositionem; Alia illegitima, quæ à lege reprobantur, & inutilia sunt. l. Pacta, quæ contra. C. de Pact. Item pacta quædam in personam dicuntur, & sunt illa, quæ cum persona particulari sunt inita, nec personam egrediuntur. Quædam verò in rem nominantur, quæ sunt rei consideratione DD. in Rubric. ff. de Pact. Et quando pacta sint utilia, & quando inutilia, vide Goffr. in sua Summa in Rubr. de Pactis.

Quò ad Quartum. De omnibus rebus pacisci possumus, vel transigere, nisi aliqua sint, quæ prohibeantur; Unde etiam traditur pro Regula, quod regulariter pacta, inter quoscunque de re quacunque inita, sunt servanda. §. Et quidem hoc tit. c. Qualiter. ext. eod. de Pactis. l. Jurisgentium. §. At Prætor. ff. eod. Excipiuntur tamen nonnullæ res: & Primo pactum non valet, si apponatur super re, quæ non est in rerum natura. l. Donum. ff. de Contrahen. empt. Item non valet pactum interpositum super aliqua re, quæ non sit in nostro commercio; unde liber homo, Res sacra, Religiosa, & Sancta non potest in pactum deduci. §. Idem Juris. Inst. de inur. stipul. l. Impossibile. ff. de Reg. Jur. l. Inter stipulantem. §. Sacram. de Verb. oblig. Item cessat Pactum in collatione Rerum Spiritualium. cap. Quam pia l. q. 1. cum concord. Item Pactum de futura successione in Ecclesia Dei reprobatur. c. Accepimus. extr. eod. Item Pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibile de jure, vel de facto nullam inducit obligationem. §. Quod si hoc tit. cap. fin. ubi de hoc. extr. eod. Sed tamen quandoque Juramento fir-

matum valet, etiam si aliàs non valuisset, ut si filia, dum nuptui traditur, cum Patre paciscatur, ut dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si Juramento vallatum sit, servari debet; quod aliàs de Jure Civili non valet. l. Pactum quod dotali. C. de Pactis. l. Pactum quod dotali. C. de Collat. Et §. eod. hoc tit. c. Quamvis. eod. lib. 6. Hoc fallit in casu c. Si diligenti. de Foro comper. c. Tua. de Jurejuram. & l. Non dubium. C. de Legib. Item si agatur de eligendo sibi successorem per Pactum in beneficio Ecclesiastico contra d. c. Accepimus, auctoritas Papæ potest facere, ut tale pactum valeat. cap. Petisti. 7. quæst. 1. Et per Abb. in d. cap. Accepimus. Quamvis Papa non possit sibi Successorem eligere secundum Abb. in d. cap. Accepimus. Verum quia præter supradictas causas aliæ quamplures sunt, in quibus pactum non valet, idè de his videndum est in cap. 1. & d. c. fin. eod. Ad idem etiam videndus est titulus in Institur. Civil. de inuril. stipul. Porro, quæ pacta fieri possunt in permutatione beneficiorum inter eosdem compermutantes; & quæ non? plenè ostenditur in meis Discordiis Forensibus de Beneficiis. Discord. §. 1. nec non de Jurisdictione. Discord. §. 1. quas Juvenem studiosum legere non pigeat, ut cognoscat, quæ Pacta sint valida? & quæ Simoniacæ?

Quò autem dictum est de Pactis, idem habet locum etiam in Transactionibus; itaut de omnibus rebus regulariter transigatur, nisi aliqua prohibeantur. §. Transactiones. h. t. c. 1. extr. de Transact. Transactio autem non valet facta super re spirituali. c. Constitutus. cap. Super eo. & cap. Præterea. extr. de Transact. quamvis amicabile compositio valeat etiam super re hujusmodi; ita traditur in d. c. Super eo. & ibi Abb. Nec super re litigiosa, nec super causa Matrimonii licitum est transigere. cap. fin. de Transact. Quos enim Deus conjunxit, homo non separet. cap. Quos Deus 33. q. 2. c. Inter corporalia. de Translat. Pralat. & §. fin. h. tit.

Quò ad Postremum. Effectus Pactorum est, ut obligationem inducant: Nullus enim ea, quæ de labiis suis procedunt, debet facere irrita. §. Et quidem. h. tit. cap. Juramentis. 22. q. 5. Et alibi studiosè agendum est, ut ea, quæ promittuntur, opere compleantur. c. Qualiter. extr. de Pactis. Et hoc adeò verum est, ut etiam Indultis Apostolicis per Pacta potest derogari. §. Quod quidem h. t. cap. 1. de Pactis in 6. Quod habet locum non solum in pacto, quod subsequitur Privilegium. cap. Cum Olim. de Prescript. Sed etiam de pacto antecedenti, nisi in Indulto fiat mentio de pacto. cap. ex multiplici. de Decimis. Clem. Dudum. de Sepult. Transactionis autem effectus est, ut finem litibus imponat. c. 1. de Transact. Unde etiam Sententiæ æquiparatur. l. Non minorem. C. de Transact.

T I T. IV.

De Arbitris.

Quoniam, ut Judicia evitentur, sæpè evenit, ut partes communi consensu ad arbitros declinent, §. 1. supr. tit. prox. ob id nunc de Arbitris tractatur; & pro expeditione Tituli videbimus:

1. Qui sint Arbitri?
2. Qui possunt esse Arbitri?
3. Quæ in Arbitris committere possunt?

4. Qua

4. Qua possint compromitti?

5. Quid sit Compromissum?

6. Quando expirat?

Quò ad Primum. Arbitri propriè dicuntur, qui nullam potestatem habentes consensu litigantium in Judices eliguntur; in quos compromittitur, ut eorum sententiæ stetur. *§. 1. hoc tit. cap. A Judicibus. 2. q. 7. extat tit. de Arbitris.*

Quò ad Secundum. Regula est generalis, omnes posse esse Arbitros, nisi ratio specialis aliquos prohibeat. *§. Cateri. hoc tit. cap. Inter corporalia. de Translat. Pralat. l. 3. §. Tamen. & l. Pedius. cum l. seqq. ff. eodem.* Prohibentur autem primo loco Servi, & Monachi, & Regulares. *d. l. Pedius. §. 1. cap. Monachi. & cap. De presentium. 16. q. 1. Hæretici, Apostatae, Schismatici, Infideles, & Excommunicati propter proprium delictum. §. Sed neque. hoc tit.* Et quamvis non sint Jura, quæ de his expresse loquantur, attamen ex mente Jurium ferè indubitata opinamur communiter, non posse hos Arbitros fieri, ut tradit *Perus. in suo Tractat. de Arbitr. lib. 4. cap. 6. & cap. 9.* Item Laici super re spirituali regulariter non assumuntur, nisi eis sit Clericus adjunctus; vel in eos Auctoritate Apostolica compromittatur. *§. Sed nec. hoc tit. c. Cum contingit. c. Per tuas. eod.* Et nota, quòd Laicus prohibetur esse Arbitrator in re spirituali ratione honestatis; unde tollitur contrarium in *d. l. Pedius*; ubi Servus non potest esse Arbitrator, etiam si alius habilis ei associetur: Cui contrario respondetur; id ex eo esse, quia Servus est merè incapax; ita *Abb. in d. c. Per tuas.* Huc accedat, quòd neque Fœmina potest esse Arbitrator, nisi hoc permittat regionis consuetudo. *§. Fœmina. h. r. cap. Dilecti. ext. eod.* Hoc autem, quòd de consuetudine dicitur, intelligitur de Mulieribus præ excellentibus, & nuptis Viris Principibus, ita quòd Principatus pertineat ad Virum: nam si Mulier haberet Principatum proprio Jure, tunc non indigeret consuetudine, sed esset Jure communi munita, ut per *Abb. & Innoc. in d. cap. Dilecti.* Et ex supradictis etiam adverte, quòd Mulier non prohibetur judicare ratione incapacitatis, sed propter honestatem, quod patet ex eo, quia per consuetudinem potest id facere. *arg. c. Quanto. de Foro compet. & cap. Causam. de Prescript.* Et tandem observa, quòd etiam in Judicem ordinarium, vel delegatum possumus compromittere. *§. Sed etsi. hoc tit. cap. Olim. c. Immutat. eod. cap. Nisi de Præbend.*

Quò ad Tertium. Regula itidem generalis est, posse omnes proprias causas in Arbitros compromittere, dummodo sint ætatis legitimæ, & plenum habeant Judicium; & possint de Re, seu Actione ad libitum disponere. Hinc Servus, Monachus, & similes compromittere non possunt. *d. cap. Monachi. d. c. De presentium. 16. q. 1.* Et plenius, quæ personæ non possint compromittere, vide per *D. Jo. Bapt. Perus. in suo egregio Tractatu de Arbitr. in 2. libr. per tot.*

Quò ad Quartum. Regulariter de omnibus causis potest fieri Compromissum, nisi speciali ratione aliquæ majores prohibeantur. Et primò prohibentur causæ liberales. *c. penult. eod. l. Non distinguemus. §. De liberali. eod. Matrimoniorum. c. Causa in fin. de Restit. in integr. §. Quod autem. hoc tit. Filiationum. l. Abdicatis. C. de Patr. pot. Monachationum; ut per *DD. in d. l. Non distinguemus. d. §. De liberali. Restitutionum. l. fin. C. Ubi, & apud quem d. c. Causa in princ. Criminales. d. c.**

causa. d. l. Non distinguemus. §. Julianus. Et in quantum hic dicitur de Matrimonio, intelligendum est de Matrimonio carnali; nam de spirituali clarum est, quòd potest compromitti. *cap. Qui approper. de Elect. d. §. Quod autem.* Et de hac materia vide eundem *Perus. in d. suo Tractat. lib. 3. per totum.*

Quò ad Quintum. Compromissum, quod est quædam species transactionis, & Judicium imitatur. *l. 1. ff. de Recept. Arbitr. nihil aliud est, quam amicabile quædam conventio, qua difficultas arbitrio amici, vel amicorum communium decidenda committitur ex partium consensu, & voluntate. l. 3. ff. eod.*

Quò ad Postremum. Solvitur Compromissum: Primò Sententia, quando scilicet de omnibus, de quibus compromissum fuerit, Arbitrator pronuntiavit. *§. Finiuntur. hoc tit. l. Quid tamen. ff. eod.* Secundo Temporis lapsu, quando scilicet terminus compromisso comprehensus re infecta labitur. *§. Lapsus hoc tit. l. Si cum dies. ff. eod.* Item finitur Morte tam compromittentium, quam Arbitrorum, quam Arbitrorum, nisi specialiter in compromisso sit facta mentio hæredum ipsorum compromittentium. *cap. Ex parte. eod.* Et quòd dicitur de Arbitris habet locum, etiam si unus tantum mortuus sit, nisi aliud sit expressum in compromisso; nam expirat compromissum quòd ad omnes. *c. Uno delegatorum. ubi notatur de Off. delegat.* Verum quia multis aliis modis compromissum finitur; ideo de his plenissime poteris videre apud eundem *Perusinum in dict. suo Tractat. de Arbitr. lib. 1. 3. per totum.*

TIT. V.

De in Jus vocando.

Quoniam, si partes neque Pactionibus, neque Transactionibus, aut Compromissis concordēs reddi possint, ad Judicium veniendum est, cujus initium & in Jus vocatio, nempe Citatio. *§. Omnium. hoc tit. §. fin. Instit. Civil. de Penā tem. litig.* Ob id de hac materia in præsententi titulo tractatur; circa cujus explicationem videbimus:

1. Quid sit in Jus vocare?

2. Qui possint in Jus vocare?

3. Qui vocari?

4. Quibus ex causis vocatio nulla fiat?

Quò ad Primum. In Jus vocatio est Juris expediendi causa vocare. *l. 1. ff. eod.* Atque vocatio in Jus est principium Judicii, ut jam dixi.

Quò ad Secundum. Illi omnes possunt in Jus vocare, qui possunt in Judicio esse, & reverentiam non debent; quoniam qui reverentiam præstare debent, si vocant, tenentur prius veniam impetrare; ut est Filius, Libertus, & similes personæ. *l. 4. cum aliquibus sequentibus. ff. eod.*

Quò ad Tertium. Possunt itidem in Jus vocari hi omnes, cum quibus Judicium esse potest, & qui legitimam habent personam standi in Judicio. *l. 1. & tot. tit. C. Qui legit. person. habent standi. &c.* Hinc pupillus, servus inutiliter vocatur. *l. 1. c. Qui legit. pers. l. Servus. C. de Judicio.*

Quò ad Ultimum. Illud in primis est sciendum, necessariam esse vocationem in Jus, quia non potest aliquis non vocatus, & indefensus damnari. *l. Absentem. ff. de Pen. l. De unoquoque. ff. de Re jud.* Attamen ista vocatio redditur nulla ex quatuor causis. Primò ex personæ qualitate, veluti si quis vocetur comparere coram Judice non suo. *§. Fit aut. h. r. c. Ex litteris. De Offic. delegat. l. 1.*

Est tamen verum, quòd si quis fuerit citatus coram Iudice competente, licet efficiatur alterius Fori, tamen quasi prævenerit tenetur comparere coram eo Iudice, à quo vocatus est. *§. Si tamen, hoc tit. l. Si quis postea. ff. de Iudic. l. Cum quadam. ff. de Iurisdict. omnium Iud. c. Proposuisse, de Foro compet.* Ex quo apparet per citationem perpetuari Jurisdictionem tam ordinarii, quam delegati. *c. Gratium. & c. Licet, de Offic. delegat. & c. fin. de Off. legat. facit c. Ut debitus, de Appellat.* Sed de veritate hujus dicti videbimus tunc, quando exactius Iudiciorum materiam pertractabimus. Quandoque etiam ratione personæ Rei citatio fit nulla, ut est quando quis ad instantiam spoliatoris, etiam coram suo Iudice, citatur; namque non tenetur comparere, nisi prius ad omnia canonice restitueretur. *§. Idem Iuris, hoc tit. c. 1. & c. Prius 3. quæst. 2.* Alia exempla similia vide *inf. l. 2. & l. 3. ff. eod.* Secundò citatio fit nulla ex loci conditione, veluti si quis vocetur extra territorium, aut in locum non tutum, vel pestilentem. *§. Locus, hoc tit. cap. De cetero, de Sent. excomm. in l. Finali. ff. de Iurisdict. omn. Iudic. c. Ex parte, de Appellat. c. Accedens. Ut lit. non contest.* Et nota, quòd adeò verum est, aliquem non teneri comparere, si citetur extra suam Jurisdictionem, ut secundum quosdam citatio neque ex partium consensu possit convallescere: ita notatur in *cap. Statutum. §. In nullo de Rescript. in 6.* Hoc tamen non habet locum in terminis. *Clem. 1. de Foro compet.* Sed quæritur an citatio ad locum incertum dicatur ipso Jure nulla? Et videtur quòd sic, cum tali casu perinde sit, ac si nullus locus constitutus fuisset. *l. De arate. §. Nihil. ff. de Interrog. act.* Verum dicas, hanc citationem non esse ipso Jure nullam, nisi omninò sit incertus locus; unde si citatus fuerit quis ad Villam; & sint plura nominis ejusdem loca, ut in *c. fin. de Rescript.* hoc casu citatio non est nulla, sed citatus tenetur comparere in locum, in quo confluavit. *l. Si locus. ff. de Iudic. l. Sicum dies. §. Si arbitrat. ff. de Arbitr. & habetur in d. cap. fin. de Rescript.* Tertiò fit vocatio nulla ex temporis ratione; veluti si quis vocetur Tempore feriato in honorem Dei, quia tunc Temporis Judicia debent sile-re. *Abb. in cap. fin. per illum text. de Feriis. §. Sed etsi, hoc tit.* Aut si inter angusta nimis tempora quis fuerit vocatus. *c. 1. §. q. 2. & cap. Primates, & per totam illam quæst.* Sed quæritur quid Juris sit in actibus extrajudicialibus, & Jurisdictionis voluntariæ; an possint expediri diebus feriatis? Et hoc concludendum puto, quòd ad hoc ut teneant, possunt expediri etiam diebus feriatis. *l. Actus. G. de Feriis,* sed tamen, qui id faciunt, peccant mortaliter: ita dicit *Abb. in c. fin. de Fer. a. 18.* Gloss. in d. §. Sed etsi, hoc tit. in Verb. quæstiones: quæ etiam refert de Illustrissimo Flavio Ursino, qui postea fuit Cardinalis, qui in Collegio Perusino fuit præsentatus in die feriata, nempe in die S. Angeli, & etiam de Illustrissimo Andrea Matthæo Aquaviva Episcopo de Venafro, qui fuit Doctoratus in festo S. Augustini. Excipiuntur tamen quidam casus, qui etiam diebus feriatis possunt expediri: ut quando necessitas id expostulat; cujus rei plura exempla habemus in *l. 1. 2. & 3. ff. de Feriis, facit l. 1. ff. de Damn. infect.* Vel pietas id requirat, ut quia causa sit miserabilium personarum; in operibus enim Misericordiæ non est habenda distinctio dierum. *arg. cap. Utinam, d. 76. cap. Nunquam, d. 5.* Et alii etiam casus similes enumerantur ab *Abb. in Doct. Clericali, Tom. II, Lib. VIII.*

cap. fin. de Feriis; qui his versibus concluduntur:

*Hæc faciunt causas Festis tractare diebus;
Pax: Scelus admisso: Manumissio: Res peritura:
Terminus expirans, Mora testis abesse volentis:
Cumque potestatis patria sus filius exit.*

De quorum versuum declaratione, *Abb. & alii in d. c. fin. & nota,* quòd neque consensu partium præter has causas, processus factus tempore feriato potest tenere. *d. §. Sed etsi, d. c. fin.* Est tamen verum, quòd si Feriæ fuerint introductæ in gratiam hominum, possunt partes iisdem feriis renunciare: hujusmodi sunt ferie messium, & vindemiarum. *§. Aliud h. t. d. cap. fin. & ibi Abb. & alii.* Item & operæ rurales ob necessitatem possunt exerceri. *l. Omnes, C. eod. & Abb. in d. c. fin.* Item nota, quòd quædam sunt Feriæ repentinæ, quæ de repenti inducuntur propter res prosperè gestas à Principe, vel propter nativitatem filii ipsius Principis, vel quia duxit uxorem; & hæc quæque sunt observandæ, nec ipsi partes renunciare possunt. Gloss. in *Clem. Sap. de Verb. signif. in Verb. necessitates, l. Sed etsi per Prætorum. §. Feriæ. ff. Quibus ex causis majores.* Atque istæ Feriæ non possunt induci ab alio, quàm à Principe. *l. A Nullo C. de Feriis.* Histamen non obstantibus crederem, partes exercere posse actus omnes extrajudiciales & voluntariæ Jurisdictionis; & ideò possent contrahere, manumittere, emancipare, & alia similia exercere sine peccato; nam quò ad hunc effectum aliud censendum est de Feriis, quæ ad honorem Dei sunt inductæ, & de illis, quæ respectu Hominis. Facit *l. Actus. C. eod. de Feriis.* Et de hac materia vide plenius per *Abb. in d. c. fin. de Feriis.*

Quartò vocatio fit nulla ex forma citationis, veluti si quis vocetur à Iudice delegato, & in literis non doceatur de delegatione; vel si Judex delegatus non habeat proprium auditorium, & in citatione locum, ubi citatus se exhibere debeat, non expresserit; vel si ultra duas dietas ipsum citaverit. Et nota, quòd Dieta potest capi, vel secundum computationem legalem, prout pro quaque die citato viginti milliaria computantur. *l. Vicena. ff. Si quis cautionibus.* Gloss. in *c. Nonnulli de Rescript.* Vel etiam secundum consuetudinem loci, prout pro quaque die certus milliarius numerus computatur. Et Gloss. in *d. c. Nonnulli*, tenet, quòd in casu nostro Dietæ capiantur secundum loci consuetudinem: per rationes ibi per eam allegatas, & per Jura, quæ affert. Et pro hac parte facit tex. in *cap. Prasenti, §. Loca. de Prabend. in 6. & vide Gloss. in cap. Statutum. §. In nullo. in verb. Dietam. de Rescript. in 6.* Sed de hac materia vide per *Speculat. in tit. de Citat. §. 1.* Item etiam fit nulla citatio, si aliquid in ea sit prætermisum, quod debuerit exprimi; ut puta causa, quare sit citatus *cap. ultim. §. quæst. 2.* Circa quod Judex debet esse circumspèctus, ad hoc ne Judicia fiant illusoria. *cap. Causam, de Iudic.* Bart tamen post tractatum de Jurisdictione. ibi *Casus, in quibus citatio non valet,* præter supradictos casus, alios refert, in quibus citatio non valeat; ut est quando Judex, qui citat, evidenter non sit Judex. *cap. Ex literis. ext. de Offic. deleg. Si*

H

Re-

Rescriptum Apostolicum non servatur. c. *Innuan-
te, de Off. delegat.* Si appareat Judicem esse ini-
micum. Si libertus citet Patronum. 3. *quast. 3. §. 1.*
Liberti. Ubiunque quis evidenti exceptione se
tueri potest. l. *Non videtur. ff. de Jud.* Unde si du-
bium sit, debet comparere ad allegandum Privi-
legium cap. *Si duobus, extr. de Appellato l. Ex quacun-
que.* Si quis in Jus vocat, non ierit. l. *Si quis ex aliena,
ff. de Jud.* Scias tamen secundum Bartolum in
dicto loco, quod si citatio nulla sit, & citatus
non defendatur, proceditur ad ulteriora. l. *Si reus,
ff. Judic. solvi.* Et hos omnes casus poteris videre
in cap. *Si Episcopus. 3. quast. 2.* Quod si citatio sit
facta rite, & iuste, debet citatus comparere, nisi
fuerit legitime impeditus; ut si facto Adversarii
fuerit impeditus, aut ad majus Tribunal vocatus;
vel vinculis, aut infirmitate, vel aliis similibus
causis detentus. cap. *Ex litteris. De integr. restit.*
cap. *Pastoralis. §. 1. de Off. deleg. l. Contra pupillum. §. 1.*
*ff. Si quis caut. l. Succurritur. ff. Quibus ex causis ma-
jor. cap. Si Episcopus. d. 18.* cum ibi not. Et casus
similes refert Speculator in d. tit. de cit. d. §. 1. &
per Abb. in sua Practica cap. 17. *Verf. & mult. &
per Felin. & alios in cap. Cum olim. de Re Judic. & de
his loquitur tex. in §. fin. hoc tit.* Est tamen ve-
rum, quod si hoc contigerit, debet citatus mittere
ad Judicem ad faciendam Fidem de Impedi-
mento, ut per Abb. & alios in cap. *Querelam, de
Procurat.* Quo facto si sententia feratur a Judi-
ce, non valet; ut per Abb. dicto loco, cessante
autem impedimento debet comparere. cap. *Dilecti,
de Dolo, & Contumacia.*

Sed ne aliquam partem textus intactam relin-
quamus, ex §. *Item in delegato*; nota, quid agen-
dum sit a Delegato, si Jurisdictio ejus expirat in
peremptorio. Pone enim, quod Delegatus per-
emptorie aliquem citaverit, & iste pro statuta
die contumaciter se absenterit, in hac specie,
si post peremptorium durat Jurisdictio, in alte-
ram diem æquitate suadente, Judex poterit ex-
pectare; nec tamen peremptorio elapso pars con-
tumax citanda erit, nisi Judex gratiam facere vo-
luerit; quod mirum videtur, tantum Judici con-
cedi, ut in præjudicium alterius possit contumaci
favere. l. 1. c. *Quomodo, & quando Judex. l. Si cum
dies. §. Si quis ex litigatoribus. ff. de Arbitr.* Verum
quavis Judex possit favere in ferendo senten-
tiam termino constituto, non tamen potest ei
favere in expensis, & sumptibus, alioquin de suo
restituere expensas. l. *Sancimus. C. de Jud.* Quod
sicum peremptorio expirat Jurisdictio, tunc ne
auctoritas ipsius Judicis frustra evanescat, si ci-
tatus non se præsentaverit hora, quâ congruè
procedi potest, ad executionem Judex libere po-
terit procedere; concord. tex. in cap. *Consuluit, de
Offic. deleg. & ibi Abb.* Qui ex hoc infert, quod
Canonicus citatus ad electionem faciendam
certa die, debet comparere de manè, quia ele-
ctio solet fieri illa hora propter Missam Spiri-
tus Sancti; ut notat. in cap. *Cum nobis, de Elect.*
Itaque in casu nostro citatus certa die, debet
comparere hora, qua Judex non solum potest,
sed etiam solet Judicare: facit l. *Quod si nolit.
§. Quia assidua. ff. de Edil. edit. & cap. Ex litteris,
de Constit. l. penult. de Justit. & Jur.*

TIT. VI.

De Dolo, & Contumacia, & in possess.
missione.

Quoniam illi, qui in Judicium vocati non
comparent, contumaciam incurrunt, ob
id nunc de Dolo, & Contumacia differitur;
& pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Dolus?
2. Quid sit Contumacia?
3. Quis Contumax dicatur?
4. Quid Missio in possessionem sit?
5. Quomodo Contumacia puniatur?
6. Qui sint effectus Contumacia?

Quod ad Primum. Dolus est Machinatio quæ-
dam ex mente adhibita ad alium circumvenien-
dum. l. 1. §. *Dolum. ff. de Dolo.*

Quod ad Secundum. Contumacia est inobe-
dientia ex proposito commissa contra Judicem,
vel habentem Jurisdictionem; & interdum est
crimen gravissimum. l. *Omne. §. Contumacia. ff.
de Remilit.* Et hæc definitio traditur hic in princ.
& eam sequitur Aret. in Summa eod. & Abb. in sua
Practica cap. 18. *Quis sit contumax?*

Quod ad Tertium. Ille dicitur Contumax, qui
cum fuerit vocatus Juridice ad Judicium, nullo
existente legitimo impedimento, comparere ne-
gigit, aut si forte comparuerit, non dimissus di-
scedit, ut hic in princ. Abb. in cap. *Consuluit, de
Offic. deleg. Verf. & eod.* Et ad hoc ut contumacia
incurratur, debet adversarius accusare. l. *Properan-
dum. §. Etsi quidem. C. de Judic. ubi Bald. l. Consenta-
neum. & ibi Bart. C. Quom. & quand. Judex.*

Quod ad Quartum. Missio in possessionem est
Judice auctore controversi fundi apprehensio
quædam, cujus virtute fructus ab eo, qui in pos-
sessionem missus est, percipiuntur; qui si forte
ante annum male consumuntur ab actore, po-
nuntur apud sequestrum. cap. *Dilectus. & c. Ab eo,
extr. de Sequest. poss. & fruct. §. Sed si missus. hoc tit.*

Quod ad Quintum. Variis modis contumacia
puniatur, ut in §. *Hac autem, hoc tit. Abb. in c.
Gravem. de Sent. excomm.* Primo puniatur litis da-
mno, & causæ amissione. l. *Contumacia. ff. de
Re Judic.* Interdum puniatur multa quadam l. 1.
§. *Si quis. Jus. dic. non obtemp. l. 1. ff. Si quis
in Jus voc. non ierit;* & hæc dux poenæ non ha-
bent locum nisi in vero contumace, ut per DD.
in dict. l. 1. §. *fin.* Si quis in Jus. Quis autem
sit verus contumax, vel fictus? tractant Legi-
stæ in l. *fin. de Restit. in integr. & in d. l. Propo-
randum. §. Si autem Reus. C. de Jud.* Interdum
verò puniatur refectione impensarum. l. *Sanci-
mus. C. de Judic.* Aliquando rei sequestratione.
cap. 3. de Dolo, & Contum. Interdum Actor
mittitur in possessionem earum rerum, de qui-
bus controversia est. c. *fin. de Eo, qui mittitur in
possess. cap. Quoniam frequenter. §. fin. Ut lit. non con-
test.* Et tandem aliquando Ecclesiasticæ Censu-
ræ innodatione ob contumaciam Reus conven-
tus afficitur. d. c. *Quoniam frequenter. c. 1. eod. in 6.*
Hoc tamen hodie est correctum per Concil. Tri-
dent. sess. 25. in Decret. Reform. cap. 3. ubi statui-
tur, ad hanc poenam tunc demum veniendum ef-
se, quando adversus Reos non potest nec realis,
neque personalis executio fieri.

Quod ad Postremum. Varii sunt effectus
Contumaciæ præter poenas, de quibus supra
dictum est: Et in primis efficit, ut mittatur
Actor in possessionem earum rerum, de
qui

quibus est controversia, ut dixi: Vel tot bonorum, quæ sint in patrimonio Rei, quot sufficiant ad debitum, si personalis instituitur Actio; & hæc possessio fit custodia causa. *d. cap. fin. de Eo, qui mittit. in poss. d. c. Quoniam frequenter. §. Illud quoque, hoc tit.* Et si forte non compareat Reus post annum, Actor fit verus possessor. *d. c. Quoniam frequenter. in §. fin.* Et hoc in tantum est verum, ut etiam si ob potentiam Adversarii non potuerit Actor possessionem ingredi, aut illam amiserit, nihilominus pro vero possessore habeatur. *§. Si tamen, hoc tit. c. Coningit. eod.* Nisi reus dederit cautionem de stando Juri, nam tunc illico erit restituendus. *c. Cum venissent, de Eo, qui mittit. in poss.* Et etiam post annum poterit recuperare possessionem. *§. Sed ne missus, hoc tit. cap. Pastoralis. §. Præterea, de Off. Ord. & Abb. ibi.* Vel nisi iteriter per ipsum Actorem, quominus possessionem ingrediatur; quoniam paria sunt aliqua per me non fieri, atque per me stare, quo minus fiant. *§. Idem Juris, hoc tit. cap. Imputari, de Reg. jur. in 6. cap. Quia diversitatem, de Concess. Præbend.* Alter effectus est, ut excommunicatus forte propter contumaciam a delegato Princeps non possit absolvi ab Ordinario. *§. Quæri, hoc tit. d. c. Pastoralis. §. Præterea, de Off. Ordin. quia Delegatus quod ad hoc est Ordinarius major, c. Sane, de Off. delegat. d. §. Præterea.* Nisi in mortis articulo; ut *dd. Jurib. c. Quod de his, de Sent. excommunic. cap. Sanctum, de Consecr. d. 4.*

Notandum tamen est, quod in causis beneficialibus non habet locum missio in possessionem; & ideo si quis super dignitate, personatu, vel beneficio Ecclesiastico obtinendo cum aliquo litigat, qui sit in possessione, ob partis adversæ contumaciam in possessionem mittendus non erit. *§. Sed ista, hoc tit. c. Unico, de eo, qui mittit. in poss. in 6.* Hoc tamen restringitur, ut habeat locum in beneficialibus tantum; unde si agatur de Rebus Ecclesiæ non tanquam de beneficio, sed tanquam de proprietate, habet locum hæc missio. *c. 1. Ut lit. non contest. cap. Dilecto, de Verb. signif. d. c. Unico, de Eo, qui mittitur in poss.* Ratio vero primi dicti est, ne hoc modo ad ea ingressus pateat vitiosus. *d. cap. Unico.* Non enim istius modi res possunt ex possessione haberi, sed solum ex canonica institutione. *c. Legum. 2. q. 1. c. Ex frequentibus, de Instit. c. 1. de Regul. Jur. in 6.* Nihilominus in beneficialibus etiam lite non contestata contra contumacem potest procedi. *§. Libellus, h. t. d. cap. Unico, c. Quoniam frequenter. §. 1. Ut lit. non contest. c. 2. de Dolo, & contum. in 6.* Unde etiam videtur tradi pro regula, quod ubi de remedio missionis in possessionem non est provisum contra contumacem absentem, potest procedi lite non contestata ad Sententiam definitivam (Missio enim in possessionem est adinventiva, ut reus conventus, tædio affectus, veniat aliquando responsurus. *d. §. Illud, cum concord. sup. allegat.*) ut per Bartol. in *Auth. Qui semel. C. quom. & quand. Jud.* Atque hoc etiam quandoque habet locum etiam in profanis negotiis; cum hac distinctione tamen; nam aut Reus est contumax? & tunc requiritur litis contestatio; & etiam debet liquere de causa; aut verò Actor ipse contumaciam incurrit? & hoc casu etiam lite non contestata, instante Reo, Judex & testes recipere, & sententiam ferre debet. *§. Quod interdum, hoc tit. cap. Prout, extr. eod. ubi notatur de aliis re-*

mediis, quæ contra reum dantur; & de hoc tractat Bartol. in *l. Consentaneum. C. Quom. & quand. Jud. cap. Causam;* secundum communem intellectum, extr. eod. Ratio autem hujus differentie inter Reum contumacem, & Actorem est, quia major est contumacia Actoris, quam Rei; & ad hoc reducuntur omnes rationes, quæ adducuntur à DD. & à Gloss. in *d. c. Causam.* Tandem contumacia id efficit; ut Actor si non venerit in termino, ad quem Reum fecerit citari; debet Reo reficere expensas, & cavere de comparando in posterum, alias non admittitur ad aliam citationem. *§. Idem quoque, hoc tit. cap. 1. eod. in 6.* Attamen quamvis plures sint pœnæ introductæ adversus contumacem; una tantum infligenda est; & si contumacia excreverit, potest etiam ad alias procedi. *§. fin. hoc tit. c. Prodest. 24. q. 5. l. fin. C. de Mod. mult. & Abb. in cap. 1. de Pœnis.* Hodie tamen forma procedendi traditur per Concilium Tridentinum *d. sess. 25. in Decret. Reformat. cap. 3.* quod in Foro Ecclesiastico est omnino attendendum, & exactè observandum.

TIT. VII.

De Libelli conceptione, & oblatione.

Quoniam comparente Reo tenetur Actor libellum edere; ob id nunc de Libelli conceptione, & oblatione tractatur; & pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Libellus?
2. Quot sint Libellorum species?
3. Cui Libellus sit offerendus?
4. In quibus causis Libellus offerri debeat?
5. Quæ debeat Libellus continere?

Quò ad Primum. Libellus nihil aliud est, quam brevis quædam scriptura, Actoris intentionem continens, & adversus Adversarium necessario concludens; ut hic in princ. cap. Offeratur. 3. q. 3. *Auth. Offeratur. C. de Lit. contest. & per Abb. in c. 1. eod.*

Quò ad Secundum. Duæ sunt Libellorum species. *§. Porro, hoc tit.* Alii enim dicuntur Conventionales, alii dicuntur Accusatorii. Conventionalis Libellus est ille, qui in causis civilibus producit, & quo petitur, ut Reus conventus ad solvendum, vel dimittendum, vel faciendum condemnatur. Accusatorius Libellus est ille, qui in causis criminalibus porrigitur, & in quo petitur, ut quis tanquam alicujus criminis reus condemnatur. Gloss. in *c. 1. extr. de Libell. obl.* & ita distinguit Speculator de Libell. concept. in *c. Quot sunt species Libellorum.* De Libellis accusatoriis non tractatur in nostro titulo, sed videbimus infra de Accusationibus; & de Jure Civili est textus in *l. Libellorum. ff. de Accusat. & ibi latissime per Bart. tractatur materia; & est tex. de Jure Canonico in c. Legum. 2. q. 1. & c. Libellorum. eod. Caus. q. 8.* Itaque in titulo nostro debemus tantummodo verba facere de Libellis conventionalibus.

Quò ad Tertium. Libellus Reo offertur ad hoc, ut ex ipsius inspectione possit Reus deliberare, utrum cedere velit, an contendere? atque si contendendum sit, ut Judex valeat despiciere, quemadmodum à se concipienda sit sententia. *d. Auth. Offeratur. l. fin. C. de Fidei com. lib. DD. in l. Vinum. ff. Si cert. petat. l. Ut fundus. ff. Communi divid. c. Cum dilectus. de Ord. cogn. & est tex. hic in princip.*

H 2

Quò

Doct. Clericali Tom. II. Lib. VIII

Quò ad Quartum. Regulariter in omnibus causis Libelli sunt offerendi; sed nonnulli sunt casus, in quibus Libelli solemnitas non est necessaria. Primus est in causis summariis, & in quibus proceditur sine strepitu iudicii. *Clem. saepe de Verb. signif.* Vel si causæ sint viles. *Auth. Nisi breviores. C. de Sent. ex brevilog. recit.* Tertiò si ex consensu partium fuisset remissa hæc solemnitas, vel si hoc de Consuetudine introductum sit, ut non detur Libellus: Sunt & alii plures Casus similes, quos refert Speculator in tit. de Libelli concept. in cap. In quibus casib. vel causis sit offeren. Libell. vel non in 3. par. sui Operis.

Quò ad Postremum. Libellus ab Actore edendus debet continere nomen Actoris, & Rei, qualitatem actionis, & petiti rei, & etiam nomen Iudicantis, quod non intelligas nomen proprium, sed nomen dignitatis, & officii; & si personalis actione agendum erit, petendi quoque causa erit exprimenda; aliàs Reus respondere non tenetur. *§. Exprimer. hoc tit. latè per Hostien. in Summa eod. §. Quod continere debeat. cap. Querelam. de Elect.* Et si Libellus non contineat legitimam formam, eum poterit Iudex concerpere, & destruere. *cap. Sacerdotibus, & ibi Gloss. in verb. incendit. 11. q. 1.*

Formam autem Libelli potes legere expressam in his versibus sequentibus:

Quis, Qui, coram Quo, quo Jure petatur, & à Quo?

Redè compositus quisque Libellus habet.

Vel Clarius:

Convenit nomen cum nomine Convenientis,
Iudicis & nomen scribet, Causamque petendi,
Et quascunque peteres, illas scribere debet.

Oblato tamen Libello, dandæ sunt Reo dilationes: ut deliberet, cedendum sibi sit, an contendendum? acceptandus, an recusandus Iudex? & denique ut proponat, si quas habet, exceptiones. *§. Oblato. hoc tit. de Auth. Offeratur; & istæ Induciæ remittuntur arbitrio Iudicis. Abb. in cap. Cum in veteri. Quint. not. de Elect.* Hoc tamen intelligas de Induciis legitimis: quæ enim propter calumniam petuntur, & ad Iudicium subterfugiendum, non conceduntur; immò contra petentem præsumptionem faciunt. *cap. Nullus ext. de Præsumpt.*

TIT. VIII.

De Exceptionibus, & Replicationibus.

Quoniam ut supra diximus, oblato Libello, Reus potest excipere; quod sit vel ante litem contestationem, vel post litem contestatam; ideo ut instruamur circa hujusmodi exceptiones proponendas, ob id nunc de hac materia tractatur; & videbimus:

1. Quid sit Exceptio?
2. Quot ejus species?
3. Quando sint proponendæ Exceptiones?
4. Quid sit Replicatio?

Quò ad Primum. Exceptio nil aliud est, quam actionis, seu intentionis exclusio; ut hic in princip. Quod declara secundum Abb. in Rubric. ext. eod. ut scilicet Exceptio dicatur actionis exclusio, quando in veritate competit actio, & eam per Exceptionem excludi oportet; ut cum promitto tibi, vel metu compulsus, vel dolo;

nam hoc casu mero Jure Civili ex stipulatione oritur actio; sed adversus eam excipitur de dolo, vel metu: ut in princip. Instit. Civil. de Except. Dicitur etiam exceptio exclusio Intentionis, quando actio in veritate non competit actori, agit tamen de facto; ut si petas à me decem, & ego excipio me solvisse; nam si hoc verum est, nulla tibi competit actio cum solutione ejus, quod debetur, omnis tollatur obligatio. In princip. Instit. Civil. Quib. mod. toll. obl. vide aliqua de hoc per Bart. in l. Julianus. ff. de Cond. indeb.

Quò ad Secundum. Exceptiones sunt vel Dilatoriae, quæ rem, & Iudicium differunt, ut hic in princip. §. Appellantur. Instit. Civil. eod. Aut sunt Peremptoriae, vel Elisoriae; quæ scilicet totum Jus agentis perimunt, & semper agentibus obstant. *§. Peremptoria. h. r. §. Perpetua. Inst. eod.* Et scias, quòd istæ exceptiones ideo duplici nomine appellantur, quia inter se etiam differunt, ut per Abb. in sua Practica cap. 16. Ubi Peremptorias putat eas appellari oportere, quæ funditus, vel in totum perimunt, & tollunt obligationem civilem, & naturalem; ut exceptio solutionis, & acceptilationis; quæ secundum eum ibidem defensionis potius, quam exceptiones sunt appellandæ, quia actionis non sunt exclusivæ. Quædam verò sunt exceptiones, quæ non perimunt, sed elidunt, ut pacti conventi, doli, metus, & has putat melius dici posse elisorias, quam peremptorias; ita distinguit Abb. in loco supra allegato.

Rursus dilatoriarum quædam respiciunt personam Iudicis, quædam Agentis, quædam Rei conventi; quædam verò Actionis, & causæ qualitatem, ut hic in princip.

Personam Iudicis respiciunt, quæ vel illius incompetentiam arguunt, vel de ipso suspicionem ingerunt. *§. Personam. hoc tit. cap. Si diligenti. & per tot. tit. de Foro Competen.* Et de hoc dictum est supra in tit. de Iudic. dum egimus de Iudicis recusatione; & est text. in cap. Cum spirituali. de Appellat. cap. Suspicionis. de Offic. delegat. & hæc dilatoriarum etiam appellantur. *§. Personam. Actoris partem illæ spectant, quæ ipsum non habere legitimam personam standi in Iudicio demonstrant. §. Actoris hoc tit. ut puta si quis per Monachum, vel Regularem, aut Clericum agere velit. cap. 1. de Syndic. c. Qui verè. 16. quest. 1.* Item si quis tanquam Procurator, vel Syndicus, vel Tutor, vel Curator compareat; & illum Tutorem, aut Curatorem, Procuratoremve, sive Syndicum esse negetur. *Bart. in l. 3. §. Defendi. ff. Ex quib. caus. in possess. eat. Vel sua non interesse. Abb. in cap. Ex parte. de Testib. Vel audiri non debere protestetur, ut per Abb. in c. Quia frustra. de Usur. in fin.*

Personam autem Rei respiciunt, veluti si quis ab eo, qui alienam litem defendit, de Iudicato solvendo cautionem postulet. *l. Qui proprio. §. Qui alium ff. de Procurat. l. Exigendi. C. eod. tit.* Aut si ab Actore se spoliatum esse Reus conventus coram Iudice queratur, & ideo restitutionis beneficium imploret. *cap. Cum dilectus: ubi Abb. de Ord. cognit. Vel si actorem ex legitima causa domum revocet. c. fin. de for. compet. l. 2. ff. de Iudic.*

Actionem autem, & Causam respiciunt: ut cum proponitur de ineptitudine, aut incertitudine Libelli, delitis pendentiæ. *Bald. in l. Pat.*

emptorias. in fin. C. sent. rescindi non posse. Felin. in c. Exceptionem eodem. Aut cum nondum diem solutionis venisse ostenditur. l. 3. in fin. l. Non. in fin. ff. Quando dies usufructus cedat. Atque hæc dilatoria præter supradictas causas ducuntur ex loco, ut quia non sit tutus. Clem. Pastoralis. de Re Judic. Ex tempore; ut si nimis angustum tempus assignetur. §. quæst. 2. cap. 1. & cap. Si primates; vel ex Feriis, &c. ut supra diximus.

Peremptoriarum autem exceptionum alia dicuntur peremptoriae litis finitæ: quædam simpliciter Peremptoriae.

Peremptoriae litis finitæ sunt, quæ litis impediunt ingressum, ut Transactionis, Jurisjurandi, & Rei Judicatae. cap. 1. & ibi Abb. de Transact. & notatur in c. fin. extr. eod. in 6. Jurisjurandi, siue sit pactum juratum de non petendo, siue de non agendo, siue simplex Juramentum de non petendo; namque omni casu hæc exceptio impedit litis contestationem; & hæc ad Rescriptum, & ad processum apponi potest. DD. communiter, quos refert Perusius in cap. 1. de Lit. contest. in 6. Facit l. 2. de Jurejur. c. Et si Christus. extr. eod. de Jurejur. cap. Veniens. de Accus. Rei Judicatae, ab eo scilicet, cui fuit Jus dicendi. l. 4. §. Condemnatum. ff. de Re Judic. l. Non putavit. §. Non quavis. ff. de Bon. poss. contr. tabul. Ratio autem, quare hujusmodi exceptiones impediunt litis contestationem, ea est, quia absonum videtur de novo Judicium incipere, quod Transactione, Jurejurando, & Sententia semel finit decisum: ita dicit textus in §. Harum. h. t. Facit l. Causas. & l. Fratris. C. de Transact.

Cæteræ verò, quæ simpliciter peremptoriae dicuntur, ut doli mali, metus, & pacti conventi, non impediunt litis contestationem. §. Cætera hoc tit. cap. 1. & 2. de Lit. contest. in 6. Nisi notoriae sint, & ut dici solet vulgò, manifestæ; ut per Abb. in capit. 1. de Oper. novi nuntiatione.

Sunt etiam alia exceptiones, quæ mixtæ, siue anomalæ dicuntur secundum Hostiens. in Summ. eod. §. Quæ sit exceptionum divisio? Et has Abb. in sua præf. cap. 62. Præjudiciales appellat. §. Sunt etiam hoc tit. §. Præjudiciales. Inst. Civil. de Action. Et de his not. per Abb. in cap. 3. De ord. cognit. Hujusmodi est exceptio consanguinitatis, causæ restitutionis in integrum, exceptio Natalium, & similes, de quibus inferius videbimus.

Rursus exceptionum alia Perpetuæ sunt, alia verò Temporales, ut ff. eod. l. 3. Item alia Personales, alia Reales. Personales non transgrediuntur personam, cui competunt, & omnibus, qui ex persona illius conveniuntur. l. Exceptiones. la 2. & in princ. ff. eod. tit. & §. Rei.

Exemplum Temporalium est, ut exceptio pacti conventi ad Tempus, vel etiam exceptio Procuratoris; & hujusmodi exceptiones temporales dicuntur, quia non semper locum habent, sed evitari possunt.

Exemplum Perpetuarum est, ut doli mali, Rei Judicatae; & si quid contra leges, & Senatus consulta factum esse dicetur; & hæc dicuntur perpetuæ, quia semper habent locum; & in quacunque parte Judicii possunt apponi. d. l. 3. Sed hæc aut sunt dilatoriae, aut peremptoriae, ut ibi videre est; quod etiam ex infra dicendis apparebit.

Exemplum Realium est, ut Rei Judicatae, doli mali, Jurisjurandi, Quod metus causa; hæc liquidem ad fideiussorem transeunt. d. l. Exceptiones, la secunda. ff. eod. & hæc Peremptoriae sunt.

Exemplum Personalium est, ut puta quod Socius, vel Maritus non teneatur ultra id quod facere possit. l. Verum. §. 1. ff. pro Soc. l. Maritum. ff. Solutio Matrimonio, & alia. l. Sunt qui ff. de Re Jud. Hæc exceptio non competit fideiussori. d. l. Exceptiones. Sed hæc omnes dilatoriae sunt, & Temporales.

Quò ad Tertium. Scire debes, quòd regulariter omnes dilatoriae proponuntur ante litis contestationem. §. Hæc vel. hoc tit. Et dixi regulariter, quia quandoque etiam post litem contestatam opponuntur ut per Canonistas in d. c. Exceptionem. eod. & ex infra dicendis apparebit. Illæ autem, quas Declinatorias appellavimus, debent proponi ante omne dilatoriam exceptionem §. Exceptionem. 3. quæst. 6. c. Pastoralis. eod. cap. Inter Monasterium, de Re Judic. In cap. Quoniam contra, de Probat. Unde si excipiens aliam exceptionem opponat; ut puta, quòd Adversarius sit excommunicatus; vel aliam proposuerit exceptionem; tunc non potest declinatoriam fori proponere; ut quia videtur, in Judicem consensisse. §. Item si quis testibus. 4. quæst. 3. cap. Cuius in agendo. 3. quæst. 8. & latè tractatur in cap. Inter Monasterium. de Re Judic.

Itaque Dilatoriae ante litis contestationem debent proponi. d. cap. Inter Monasterium. cap. Pastoralis. extr. eod. Excipitur primò dilatoria solutionis, quæ quamvis debeat proponi ante litem contestatam, tamen probanda est, postquam Actor fundavit intentionem suam. l. Exceptionem. C. de Probat. d. §. Exceptionem. 3. quæst. 6. Et etiam quandoque potest proponi in causa appellationis. c. Cum Joannes. de Fide Instrum. l. Siquidem. C. eod. Et ne decipiaris, nota, quòd dilatoria solutionis dicitur, quæ solutionem differt; ut exceptio pacti conventi temporalis; item illæ exceptiones, quæ dantur quibusdam personis, ut non conveniantur, nisi in quantum facere possunt. d. l. Sunt qui. Secundo loco excipitur illa exceptio, quæ lite contestata Reo incipit competere. c. Insinuante. ubi DD. de Offic. deleg. d. c. Pastoralis: vel quæ postmodum ad ejus pervenit notitiam; quo casu Jurejurando fidem facere debet, rem ita esse. §. Sed & lite. hoc tit. cap. Prasentium. de Testib. & plene habetur in d. cap. Pastoralis. Et tandem excipiuntur illæ exceptiones, quæ Judicium redderent nullum retro; cujusmodi sunt exceptio proveniens ex defectu mandati, cap. In nostra. & ibi Abb. de Procurat. Vel illa, quæ defectum Jurisdictionis arguit, ut ibidem. vel etiam exceptio incertitudinis Libelli, quæ licet sit dilatoria, poterit quandoque opponi post sententiam; videlicet cum talis est incertitudo, & ineptitudo Libelli, quæ non concludit Jus agendi, nec super eo sententia formari potest, ut per Abb. in cap. Cum dilectus, de Empt. & vendit. Excipitur etiam exceptio illa, quòd quis non conveniatur, nisi in quantum facere potest; nam potest proponi post litem contestatam; & etiam post sententiam; ne plus extorqueatur, quam condemnatus facere potest. l. Inter eos. in fin. ff. de Re Judic. l. In condemnatione. De Verb. signific.

Item excipitur exceptio excommunicationis, quæ in sui substantia dilatoria dicitur; quia ea probata Judicium, sive processus est nullus, sed actio remanet salva. *cap. Ad probandum. ext. de Rejudic.* Itaque hæc exceptio proponitur quandoque, & ante litis contestationem, & etiam post sententiam. *c. Exceptionem. ext. eod. d. c. Ad probandum. c. 1. eod. in 6.* Et hoc est speciale in hac exceptione, ne quisquam in periculum animæ excommunicato communicare compellatur, ut dictis Juribus. Et in hac exceptione proponenda certa forma est servanda. *§. Sed cum. hoc rit. dict. cap. 1. eod. in 6.* Ut scilicet, qui eam opponit, speciem illius, & nomen excommunicationis exprimat, & intra octo dies eam probet. Quod ideo introductum est, quia malitiose frequenter opponitur; ut *ibi, & in d. §. Sed cum.* Requiritur autem quod speciem excommunicationis exprimat, quia minor excommunicatio non excludit quem à Judicio. *cap. Engeltrudam. 3. q. 4. c. Si quem. de Sent. excommun.*

Hoc tamen verum est, quòd si Actor appellavit à sententia, non potest excommunicationis oppositæ prætextu à prosecutione appellationis excludi. *Abb. in cap. Significavit. & in c. fin. eod. & in d. c. Pastoralis.* Et supradicta procedunt, quando Actor excommunicatio opponitur: cæterum si Reo opponatur, licet reconvenire non possit, tamen admittitur ad proponendum suas legitimas defensiones. *§. Reus. hoc rit. c. Cum inter. eod. cap. Intelleximus. de Judic. ubi de hoc.* Absurdum enim esset, si Actore impugnante, defensionis copia Reo denegaretur; quia sic multoties condemnaretur absolvendus *arg. l. Absentem. ff. de Penis.*

Peremptoriæ autem litis finitæ in ipso limine Judicii proponuntur, utpote quæ litis ingressum impediunt. *§. Harum. hoc rit. cap. 1. de Lit. contest. in 6. & ibi Gloss.* Quod procedit quando in vim declinatoriarum proponuntur. *Gloss. in d. c. 1.* Aliæ verò Peremptoriæ possunt proponi quandoque ante sententiam, sive etiam antequam sit in causa conclusum; & possunt etiam protestari ante litis contestationem. *d. cap. Exceptionem. l. Exceptionem. c. eod. c. Auditis. de Prascrip. c. De testibus. ext. de Testib. in fin. §. Cetera. h. t. Gloss. in d. c. Exceptionem. eod.*

Verum ab hac Regula excipiuntur quædam exceptiones, quæ etiam post sententiam proponuntur, ut exceptio Macedoniani, & Vellejani. *l. Tamen. ff. ad Maced.* Item fallit in qualibet peremptoria à Milite per simplicitatem omissa, nam eam post sententiam opponere potest. *l. 1. c. de Jur. & fact. Ignoran.* Quod etiam procedit in Rusticis, si non potuerunt peritiores consilere; ut *l. Regula. §. Sed juris. ff. de Juris. & fact. ignor.* Item Fidejussor condemnatus in solidum etiam post sententiam implorare potest mandari sibi actiones contra confidejussores alios. *l. Si fidejussores. §. Idem respondit. ff. de Fidejuss.* Item exceptio falsi. *c. Super eo. de crimine falsi. l. Si Prator. §. Marcellus. ff. de Jud.* Et si quæ sunt hujusmodi. Et plures casus ponit Accursius in *§. Appellantur. Instit. Civil. eod. & Speculator d. §. num. 14. eod.*

Quando autem tam Dilatoriæ, quam Peremptoriæ exceptiones probandæ sint? dicas hoc modo. Quòd dilatoriæ declinatoriæ sicut proponi debent in ipso litis exordio, ita quoque eo tempore probandæ sunt: prius enim est, ut sciatur de Jurisdictione Judicis, & deinde ad consequentia procedatur: Verumtamen si per igno-

rantiam exceptiones hujusmodi omittantur, etiam post sententiam latam locum habent. *l. Ad probandum. de Sent. & Rejudic.*

Dilatoriæ verò proponendæ sunt, & probandæ ante litem contestatam. *d. cap. Inter Monasterium. de Sent. & Rejudic. d. c. Pastoralis. eod. rit.* Limita in dilatoriis solutionis, ut supra dixi, quæ probantur postquam Actor intentionem suam probavit. *d. l. Exceptionem. c. eod. rit.*

Peremptoriæ autem probantur, postquam Actor intentionem suam probavit. *dict. l. Siquidem. c. eod. l. Peremptorias. c. sent. rescindi non posse.*

Anomalæ autem exceptiones sunt, quæ proponuntur in eo casu, quando contendimus, Judicium nullum retro fuisse; atque ideo dicuntur Anomalæ, quia non sequuntur Regulam, vel naturam aliarum exceptionum: nam locum habent ante litis contestationem, post litem contestatam, ante sententiam, & post; Ut sunt illæ, ne quis veniatur, nisi in quantum facere potest, quæ Anomalæ dici possunt. Item exceptio non numeratæ pecuniæ, & exceptio non solutæ dotis. Iste enim Anomalæ dici possunt; quia, cum alias exceptiones obijciens probare debeat, quod opponit. *l. In exceptionibus. ff. eod. rit. in prædictis duabus secus est, quia non is, qui excipit probare debet, sed qui petit. l. 3. c. de non numerata pecun. Quod verum est intra biennium. l. In contrahib. c. eod. rit. de non numerata pecun. Et de exceptione non solutæ dotis est textus in Auth. de Temp. non solut. dotis. Collat. 7. Et in his duabus exceptionibus illud mirabile est; quod per oppositionem ipsarum lis quæ contestatur, quod regulariter secus est in aliis peremptoriis; ut per Goffred. in sua Summa. eod. de Except. n. 8.*

Similes sunt, quæ opponuntur adversus testes; ut puta si quis Mevium examinarum infamem, excommunicatum, vel alias criminofum esse dicat; namque hujusmodi exceptiones neque dilatoriæ, neque peremptoriæ sunt. Dilatoriæ non sunt, quia non differunt processum super principali, sicut faciunt dilatoriæ: nec necesse est eas proponere ante litem contestatam, sicut dilatorias. *d. c. inter Monasterium de Rejudic.* Non Peremptoriæ, quia non concernunt actionem, nec ejus exclusionem, quod faciunt Peremptoriæ. *l. 1. & 2. ff. de Exceptionib.* Verum istæ ante Sententiam proponendæ erunt, cum ad naturam peremptoriarum videantur accedere. *§. Sunt. & h. t. cum, nisi per directum, saltem per obliquum perimant actionem; sublata enim probatione, remanet Jus partis inutile. cap. Sape. de Restitut. Spo. liat. argum. cap. Hermaphroditus. 4. q. 3.*

Et hic obiter nota, quòd in hoc casu multum refert, an Testibus opponatur crimen, de quo nunquam alias fuerunt convicti; vel crimen, de quo fuerunt convicti. Primo enim casu exhibenda erit probatio; & probato crimine, ordinaria cessante pœna, convicti repelluntur à Testimonio perhibendo. In secundo verò casu testis, cui obijcitur, debet se probare innocentem, alias repellitur. *§. Multum. hoc rit. c. 1. ext. eod.*

Quorsum tandem Præjudiciales? Circa has dicas sic, quod Præjudiciales appellantur ex eo, quod alteri cognitioni præjudicium afferunt. Exemplum habes in *§. Sunt etiam. hoc rit.* ut si quæ mulier Titium in Virum petat, qui ad elidendam mulieris intentionem, consanguinitatis excipiat exceptionem, qua probata, cum quæstio principalis perimatur, de ipsa est cognoscendum, antequam

quàm ad definitionem causæ principalis procedatur. Item si petenti hereditatem objecta sit natalium exceptio. *cap. 1. de Ord. cogn. c. 3. eod. de Ord. cogn. & ibi per Gloss.* Item si spoliatus excipiat de spolio; nam hoc casu probationes super spolio primitus erunt audiendæ, atque si fuerit probatum spoliū, reus non cogetur respondere Positionibus, donec integrè restitutus fuerit. *§. Sed etsi. h. tit. c. Cum dilectus. de Ordin. cogn.* Ratio autem hujus Decisionis est, quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis nos opponere debemus. *cap. 1. de Restit. Spoliat. in 6.* Sunt tamen casus, in quibus hoc, quod hic dicitur, non habet locum, ut per Gloss. in *d. §. Sed etsi.* & per DD. in *c. 2. de Ord. cogn.* Unum tamen nota, quod si in civilibus causis loquamur, hæc exceptio debet opponi hoc modo; ut spoliū dicatur factum ab Actore; & hoc introductum est, ne calumniose proposita causas Ecclesiasticas contingat impedire. *§. Sed quia. hoc tit. c. 1. de Restit. Spoliat. in 6.* Alius enim Judex non debet supersedere in causa principali. Quod si reus est, si in criminalibus opponatur; quia in hoc casu si Reus excipiens fuerit privatus per violentiam ablativam, vel expulsiivam, vel tota substantia, vel majori parte ipsius, proposita hujusmodi exceptione, quod spoliū a tertio sit factum, processus differtur, propositis pœnis expensarum, vel etiam Arbitrariis, nisi intra dies quindecim obiciens exceptionem probaverit. *§. In criminalibus. h. t. c. 1. & ibi not. de Restit. Spoliat. in 6.* Sed tamen verum est, quod in hoc casu à Judice potest etiam tempus indulgeri, infra quod restitutionem Reus imploret; quo tempore transacto, nisi petierit restitutionem, & causam ad finem perduxerit, non obstante exceptione, poterit accusari. *§. Inter Scholares. hoc tit. d. c. 1. §. Solet. de Restit. Spoliat. in 6.* Et nota generaliter ad supradicta, quod si Reus opponat exceptionem, quæ adversus se ipsum possit opponi; nullatenus talis exceptio est admittenda. *§. Cavebit. hoc tit. c. Nihil. 32. q. 6. cum pluribus seqq. & c. fin. d. 26. c. Judicet. 3. q. 7.* Unde, si quis habens plura beneficia, de eadem pluralitate adversus alium excipiat; aut si perjurium, aut excommunicacionem is obiciat, qui perjuravit, aut excommunicatus est, non est audiendus. *d. §. Cavebit. c. Cum Ecclesiasticas. hoc tit.* Quod tamen verum est, si quis proprio nomine conventus excipiat; secus verò est, cum aliquis suam defendens Ecclesiam, excipiat. *§. Hoc tamen. hoc tit. c. Dillectis. eod.*

Secundò nota, quod quis potest proponere non solum unam, sed etiam plures exceptiones etiam contrarias. *§. Postremò. hoc tit. facit l. Nemo. ubi not. ff. eod.* Quod intellige secundum Abb. in *c. fin. in fine. de Relig. Domib.* Ut scilicet procedat, quando aliquis proponit plures exceptiones contrarias eodem tempore non pure, sed sub conditione; veluti si excipiens dicat, propono talem exceptionem; & si hæc non procedat propono talem: ita inquit Abb. loco suprà allegato; Et de alia declaratione vide Bart. in *d. l. Nemo;* quem refert Abb. in *cap. Pastoralis. eod.*

Quò ad Postremum. Replicatio nihil aliud est, quàm exceptionis propositæ repulsio, vel exclusio quædam: sicut enim exceptio excludit actionem; ita & Replicatio excludit exceptionem. *§. fin. hoc tit.* Unde sicut probata intentione Actoris, deinde probanda est exceptio peremptoria, ut suprà diximus; ita probata exceptione Repli-

catio probanda erit, *c. Illud. de Prescript. & Goffr. in Summ. de Probat. n. 14.*

Hucusque compendiosè dicta de Exceptionibus deservunt ad generalem earum cognitionem consequendam. Caterum, ut specificam intelligentiam omnium, & singularum Exceptionum studiosus Lector percipiat, legat ea, quæ traduntur ab Oinotimo, à Pichardo, & à Nicolio in *Lib. 3. Instit. Civil. tit. 8. de Exceptionibus;* & abundantius à Pace Jordano *Tom. 3. lib. 14. tit. 23.* & novissimè à Carolo de Grassis in suo eruditissimo Tractatu de Exceptionibus, in quo earum quædraginta tres species exponit, & declarat. At non bene discuntur, nisi Forus practicetur.

TIT. IX.

De Mutuis Petitionibus.

Quoniam petitiones, quæ vicissim à Reis solent proponi, habent speciem quandam Exceptionis; ob id nunc de ista materia differitur; & pro expeditione tituli, videbimus:

1. Quid sit Mutua Petitio?
2. Quando Reconventio sit facienda?
3. Coram quibus Judicibus fieri possit?
4. In quibus causis locum habeat?
5. Qui possint reconvenire?
6. Qui sint Reconventionis effectus?

Quò ad Primum. Mutua petitio, ut nomen ipsum significat, est petitio facta hinc inde; & ex parte Actoris dicitur *Conventio;* ex parte verò Rei *Reconventio;* quoniam Reus conventus vicissim Actorem convenire videtur; ut notat Abbas in *Rubr. extr. eod.*

Quò ad Secundum. Proposita actione ab Actore, & oblato libello, si forte Reus Jus habet conveniendi ipsomet Actorem; tunc potest ipsemet Reus suam reconventionem proponere, ut not. in *cap. Sap. de Sent. excomm.* Et debet reconventio proponi illico postquam fuerit Reus conventus. *c. 1. eod. §. Proposita. hoc tit.*

Quò ad Tertium. Reconventio potest fieri coram quocunque Judice Ordinario, vel Delegato. *d. cap. extr. eod. c. Dispensat. §. Reus. de Rescript. in 6. §. Nec solum. hoc tit.* Hinc fit postea, quod ipsemet Reus interdum vocat coram Judice seculari personam Ecclesiasticam, quam alias vocare non posset. Glossa in *c. 1. extr. eod.* Cujus enim quis in agendo observat arbitrium, eundem habere contra se Judicem in eodem negotio dedignari non debet; ut hic in *princ. c. 1. §. Cuius. 3. q. 8. & l. Cum Papinianus. in fine. C. de Sent. & Interl. omn. Jud.* Unde etiam Actoris, & rei reconventionis æqualis debet esse conditio in Judicio; & ideo si causa appellatione remota committatur, si Reus Actorem reconveniret; uno, eodemque Jure circa appellationis remedium, uterque censendus erit. *§. Utriusque. h. tit. cap. fin. ubi Abb. eod.*

Verum coram Arbitris non habet locum reconventio; Ratio est, quia isti non possunt judicare nisi de his tantum, super quibus in eos commissum fuerit. *§. de Arbitris. hoc tit.* Nec habent Jurisdictionem à Jure, sed tantum notionem. *l. Prator. ff. de Re Judic.* Abbas in *cap. Cum dilectus. de Arbitr. & in c. 1. eod.*

Quò ad Quartum. Reconventio habet locum in omnibus fere causis, excepta causa Depositi, & exceptis criminalibus. *§. fin. hoc tit. c. fin. extr. eod. l. Si quis vel pecunias. C. Depositi. Item exci-*

excipiuntur causæ Spirituales, cum non possit Reus conventus coram Judice Laico in causa Spirituali Actorem reconvenire; ut sunt causæ Jurispatronatus, Decimarum, Matrimonii, & hujusmodi. *§. Interdum. h. t. c. Ex tenore. & c. Si diligenti. De Foro compet. c. Quanto. de Judic. c. Tua. 1. & 2. De Decimis.*

Quò ad Quintum. Regula generalis est, omnes posse reconvenire, exceptis his, qui sunt excommunicati, licet possint excipere, ut vidimus titulo præterito. Ratio ea est, ne quod in defensionis remedium sustinetur, ad impugnationis materiam extendatur. *§. Idem Juris. h. t. Innoc. in c. Si verè, de Sent. excom. & per Abb. in c. Cum inter. de Except.*

Quò ad Postremum. Reconventionis effectus est, quod hac via, atque ratione potest Reus conventus suum Jus consequi. Alter est effectus; ut virtute Reconventionis efficiatur Judex competens, qui non est Judex. *d. c. 1. & c. 2. extr. eod. d. l. Cum Papinianus. & Authent. Consequenter. C. de Senten. & Interloc. omn. Judic.*

T I T. X.

De Restitutione Spoliatorum.

Sicut in illis casibus, quos supra titulo proximo exposuimus, non habet locum Reconventio; ita quoque non permittitur quoties quis conqueritur de Spolio; nam ab Adversario suo non potest conveniri. *§. 1. hoc nostro tit. & idè de hac materia tractatur in titulo nostro, pro cuius expeditione videbimus:*

1. Quid sit Spoliatio?
2. Quod remedium habeat Spoliatus?
3. Quando Restitutio facienda sit?
4. Quæ sint restituenda.

Quò ad Primum. Spoliatio à possessione rei immobilis est violenta, & injuriosa dejectio, vel mobilis rei ablatio: diciturque violenta; quoniam si concurrat consensus, spoliatio locum non habet. *c. Accepta. extr. eod. & notat in c. In litteris. eod.*

Quò ad Secundum. Quotiescunque quis spoliatus est, habet remedium Restitutionis, ut in pristinum statum reducat, quod in tantum verum est, ut debeat omnino restitutio fieri, & spoliatus possessionem recuperare. *c. 1. cap. 2. extr. eod. Et debet recuperare actu ipso; nec sententia sola sufficit, ut not. in cap. Cum aliquibus. de Sent. & Re Judic. c. Episcopi. §. 1. 3. q. 1. §. Nec restitutionis. eod.*

Quò ad Tertium. Est facienda Restitutio semper ante principalis causæ ingressum, cujuscunque generis sit ipsa causa, & quodcunque fuerit Judicium intentatum. *§. Sed etsi. hoc tit. c. Omnes. 2. q. 2. & c. Nullus. & per tot. 3. q. 1. Reintegranda. & per tot. Et hæc restitutio fit ad omnia, non solum ad damna, & expensas passas post spolum; sed etiam ad factas in conveniendis amicis, & parandis armis, ab eo, qui propulsavit vim incontinenti; & sic ab eo, qui nunquam perdidit possessionem. l. 1. §. Vim vi. l. 3. §. Cum igitur. ff. de vi, & vi armat. & ibi Bart. Dicitur ante ingressum ex ea ratione, quia si proponitur exceptio Spolii, non cogitur Reus respondere Actori, nisi fuerit restitutus, ut habetur in c. In his. & in c. Conquerente. eod. tit. Et notandum est, quod quis dicitur etiam est spoliatus, cum fuerit possessione privatus à Judice, qui sententiam nullam tulit, vel non servavit Juris ordinem,*

vel est Judex incompetens. *§. Spoliatus. h. t. DD. in d. cap. Conquerente. & in c. Causam Matrimonii. de Off. delegat. Item etiam spoliatus is intelligitur, qui mandavit spoliari; aut ratum habuerit spolum suo nomine patratum; vel si in id vitium spoliatori succedit, ut quia rem indebitè occupatam scienter recipiat. *§. Is quoque. hoc tit. & in cap. Cum ad sedem. extr. eod. & in l. 1. §. Quoties. ff. de Vi, & vi armat. Unde etiam is ad restitutionem obligabitur. Ita notatur in d. c. Cum ad sedem. Et hujus occasione nota, quod si quis sponte post spolum renuntiaverit, non per hoc impeditur Restitutio; & hoc optima ratione, quia non est verisimile, quod sponte proprio Juri renunciaverit, qui renunciat spoliatus. *§. Illud quæstum. hoc tit. cap. 2. extr. eod. Quod secus est, si ante spolum facta sit hujusmodi renuntiatio. §. Testes. hoc tit. c. Accepta. extr. eod. Et hic est unus casus exceptus à regula.***

Secundò excipitur casus, quando contra excipientem de spolio opponitur de alia spoliatio. *ne. cap. fin. de ord. cogn.*

Tertiò si excipiens eodem tempore super spolio disceptari consenserit. *c. 1. eod.*

Quartò si spoliatus in petitorio ante restitutionis postulationem succubuerit, ut per Legistas in l. Naturaliter. *§. Nihil commune. ff. de Acquirenda possessione.*

Quintò excipitur, quando spoliator, non per contumaciam, vel per dolum abest; nam si eo absente voluerit Actor probare spolum, & certus terminus sit ipsi spoliatori præfixus, intra quem spoliatus sit restituendus, hoc casu si Reus intra illud temporis spatium sese Judici exhibere non possit, nihilominus spoliatus non erit restituendus. *§. Item si. hoc tit. cap. Consultationibus. de Offic. deleg.*

Sextò excipitur casus, quando contra agentem spolio, opponitur exceptio, per quam concludatur, illum non possedisse; nam hoc casu differenda est restitutio, donec de tali exceptione cognoscatur. *§. Sed etsi. h. t. Ubi traduntur exempla in Laico, qui spiritualia possidere non potest. c. Causam. de Præscript. Et in Sacerdote, qui non potest habere uxorem; & hanc exceptionem possumus opponere tam ad possessorium, quam ad petitorium. Abb. in cap. parte. eod. fin. extr. eod. facit quod ad hoc notat Bald. in tit. de Pace Constant. in vers. restituitur. Et ex hoc inferunt DD. quod exceptio specialis reservationis beneficii impedit restitutionem, etiam si spoliatus justificare possit possessionem titulo colorato, quia reservatio Apostolica inficit titulum, & possessionem. *c. Si eo tempore de Elect. in 6. Rot. Roman. decis. 3. alias 16. hoc tit. in novis. Et Abb. in c. In litteris. num. 28. eod.**

Septimò: Excipitur casus, quando pro Spoliatore militat Juris præsumptio, nam etiam hoc casu Spoliatus ante omnia non est restituendus: exemplum habetur in *§. Quinimmo. hoc tit. c. fin. eod. in 6. Quod intellige quando Præsumptio non solum ostendit injustitiam possessionis ex parte spoliari, sed etiam justificat possessionem spoliatoris. d. cap. fin. De aliis intellectibus vide Gloss. in d. §. Quinimmo. in verb. militat. Item in casu cap. Significasti. de Divortii, ubi notoria fornicatio uxoris privavit eam restitutione. Item spoliatus illico non restituitur, si hæresis labe pollutus deprehendatur. *cap. Quo jure. d. §. 1. 13. qu. 1. Ratio est quia hæreticus nihil potest possidere. c. 1. & 2. 23. q. 7. Vel.**

Vel, si facta restitutione, animæ periculum immineret, ut puta quia quis spoliatus est uxore, quæ excipit de consanguinitate in gradu prohibito, quia potest timeri de illicita copula, incestuosaque. *cap. Litteras. eod. Gloss. in c. primò. eod. vel si scandalum timeri possit, quæ habentur in §. Plures: ita not. in c. In primis. 2. q. 1. & in Summ. 3. qu. 1. & per Felin. in cap. Nihil. de Præscript. Præter hos multi sunt etiam casus hujusmodi, de quibus tractant Legistæ in l. Naturaliter. §. Nihil commune. ff. de Acquir. possessione.*

Quò ad Postremum. Restituenda sunt omnia illa, quæ spoliatus habuisset, si non fuisset ejectus: & planè hoc intelligendum est, ut habeat spoliatus a die spoliationis omnes proventus, utilitates, commoditates, & demum omne interesse, quod consecutus fuisset, nisi spoliatus esset. *l. 1. §. Ex die. & per totam legem ff. de Vi, & vi armat. Et etiam supra tetigi. Et*

Pro corollario hujus Rubricæ nota in §. fin. quod in odium spoliatoris introductum est, ut spoliatus suspensio petitorio, possit intentare possessorem, si tamen nondum sit renunciatum, vel conclusum in causa. *d. §. fin. h. t. c. Pastoralis. extr. de Caus. poss. & propr. Quòd si conclusum sit in causa, vel renunciatum, qui intentavit petitorium, non poterit possessorio uti, nisi causa decisa. arg. cap. Querelam. de Elect. Et hic nota differentiam inter petitorium, & possessorem: etenim qui intentat petitorium, dicit se dominum, & dominum petit; qui vero intentat possessorem, per illud interdictum possessionem petit. Sed in hoc non inlito, quia est materia ampla, & eam pertractant Doctores in d. l. Naturaliter. §. Nihil commune. ff. de Acquir. possess.*

Sed quæret aliquis. Quid proderit redire ad possessorem, cum Sententia super proprietate trahat ad se Sententiam super possessione? *c. Cum dilectus. de Causa. poss. & propriet. Sed responde, quòd potest prodesse quòd ad fructus, quos recuperat a tempore dejectionis. d. §. Ex die. Item quia ex quo habuit possessionem, habebit commodum retentionis, nisi adversarius proprietatem probaverit. l. Res alienas. ff. de Rei Vindic. Et quia si spoliator rem petat, potest ei objici, quod amisit jus, quod habebat; per l. Si quis in tantam. C. Unde Vi. Et quia hic fit mentio conclusionis in causa, & renunciationis, scias, quòd secundum Innocentium, & Abbatem in d. cap. Pastoralis, tunc dicitur quis renunciare, cum renunciat probationibus facti; concludit autem, cum renunciat probationibus tam facti, quam allegationibus Juris: & de hoc videndus est Felin. in c. Cum dilectus. de Probat. & per Dec. in c. 1. de Jud. De hac materia, qui plura scire desiderat, legat Pacem Jordanum Episc. Traguriensis. Tom. 3. lib. 14. tit. 12. ubi eam examinat, & declarat; & quidquid in Praxi occurrere potest, juribus, & auctoritatibus demonstrat. Sed pro perfecta Intelligentia Praxis est necessaria.*

TIT. XI.

De Litis Contestatione.

Hucusque dictum est de iis, quæ Præparatoria Judiciorum sunt; nunc perveniamus ad ea, quibus ipsum Judicium constituitur; & quia Judicia constituuntur per Litis contestationem, merito de ea tractatur in titulo nostro: pro cuius explicatione tituli, videbimus:

1. Quid sit Litis contestatio?
2. Qualiter fiat?
3. A quo fiat?
4. Qui sint ejus effectus?

Quò ad Primum. Litis contestatio est Judiciorum quasi fundamentum quoddam, quod prætermitti non potest, ut hic. in princ. cap. Ex parte. 2. de Verb. signif. c. Relatum. de Offic. delegat. Et potest dici, quòd sit Hinc inde apud Judicem negotii principalis facta narratio. ut not. Goffr. de Litis contest. Quamvis a quibusdam impugnetur, ut apud Marant. in Specul. Parte 6. de Litis contest. n. 5.

Quò ad Secundum. Litis contestatio fit per Petitionem in Judicio propositam, & congruam Responsum sequutam, animo contestandi litem factam, cum Judex per narrationem negotii causam audire cœperit. §. Ea verò. hoc t. c. Unico. eod. cap. Dudum. de Elect. l. 1. C. eod. Et nota, quòd debet fieri Judice pro tribunali sedente; ut per Abb. in d. c. Unico. in ult. notab. & in c. Cum causam. de Appell. in princ. Unde infertur, quòd si quis positionibus simpliciter respondeat; aut peremptoriam exceptionem proponat, per hoc nequaquam est facta Litis contestatio. *d. c. Unico.* ubi redditur ratio, quia qui ponit aliquid dictum, vel factum, nihil petit ab Adversario, nec etiam ostendit per hoc velle agere; & ita per hoc non posset fieri sententia condemnationis, vel absolutionis, cum nihil petitem sit per positionem, sed ostendat aliquid esse factum, vel dictum, vel promissum; & sententia est ferenda secundum modum agendi. *c. Qualiter. de Accusar. alias rationes vide per Abb. in d. cap. Unico in princ.*

Quò ad Tertium. Litis contestatio fit per principales personas, vel etiam per Procuratorem, Tutorem, Syndicum, aut personam similem. §. Fit autem, hoc tit. c. Cum ad Sedem. De Rest. Spoliat. c. Cum causam. de Juram. calum. Item per Advocatos, nisi enim illorum responsio fuerit statim revocata, per eam lis contestata dicitur. §. An Advocati. hoc tit. c. Cum causam. de Appellat. Hæc autem Litis contestatio habet locum non solum, quando per actionem Judicium instituitur, sed ubicunque Judicis officium pro actione proponitur. §. Nec solum. h. t. c. fin. de Off. Jud. Quòd tamen secundum Abb. in d. c. fin. intellige procedere, quando principaliter imploratur Officium Judicis; cum distinctione tamen: Nam aut fit super jam liquido, ita quòd non est necessaria causæ cognitio; & tunc non debet fieri Litis contestatio. Exemplum cum filius petit alimentum a patre, vel contra, debet enim de plano procedere. *l. Nequaquam. §. De plano. ff. de Off. Procons. Vel cum petitur executio sententiæ a Judice, qui judicavit: Aut petitur super non liquido; & tunc aut Adversarius, & certus est, & præsens, & procedit, quòd dicitur in d. §. Nec solum. & in d. cap. fin. Ubi datur exemplum, quando petitur restitutio in integrum adversus contractum: aut Adversarius est absens, & certus, & tunc si aliquid petitur dari, vel in præjudicium partis, & tunc a parte debet fieri contestatio, ita not. in d. cap. fin. Aut non petitur aliquid dari, vel fieri: Exemplum cum minor vult abstinere ab hereditate adita, & hoc casu potest procedi lite non contestata. Auth. Si omnes. C. Si minor ab hereditate abstin. Quòd procedit etiam si adversarius sit incertus.*

I

Quò

Doct. Clericali Tom. II. Lib. VIII.

Quod ad Postremum: Multi sunt effectus litis contestationis: Et Primus ut ea sequuta litigantes subjiciantur Judicis potestati. *d. c. Relatum. c. Inter Monasterium. de Sent. & re Jud.* Secundus est, quod via præcluditur exceptionibus dilatoriis. *d. c. Inter Monasterium. l. Pomponius. §. Rati de Procurat.* Tertius est, ut actiones perpetuentur. *l. Ordinata. de Lib. caus. l. Si cum. §. Qui injuriar. ff. Si quis caut.* Quartus, ut præscriptio interrumpatur. *l. More. C. de Rei vindicat. l. Sicut. ubi Baldus. de Præscript. 30. vel 40. annor.* Quintus est, ut constituatur Adversarius in mora; ita ut teneatur ad fructus. *l. Certum. de l. Moræ. C. de Rei vindic. l. Litigator. C. de Fruct. & lit. expens.* Sextus, ut non possit revocari mandatum Procuratorum, postquam lis est contestata, nisi certis de causis. *l. Post litem. ff. de Procurat.* Septimus, Testes possunt recipi, qui aliàs examinari non valent. *§. 1. hoc nostro tit. Ut lit. non contest. per totum.* Nisi cum civiliter agitur, & timeatur probabiliter de morte testium; vel diuturna absentia, nam etiam lite non contestata possunt testes examinari. *§. Admonendi. hoc tit.* Ita Doctores in *c. Quoniam frequenter. Ut lit. non contest.* Unde nota, quod quando criminaliter agitur, quia tractatur de magno præjudicio, nunquam recipiuntur testes ante litem contestatam. *cap. Epiphanius. §. quæst. 6. & l. fin. C. de Probat.* Sunt & alii effectus, de quibus tractatur in *d. cap. Quoniam frequenter.* Et per Speculat. in *tit. de Testib. §. Nunc tractemus.* Et adverte in materia testium, quod quando quis examinat testes ad perpetuam Rei memoriam, debet intra annum convenire adversarium, vel examen denunciare; alioquin attestaciones sic receptæ non valebunt. *§. Debet tamen. inf. hoc tit. c. Plerumque. de Rescript. cap. Pastoralis. de Offic. Ord.* Et generaliter scias, quod ubicunque Libellus non exigitur, aut jus agendi contra certam personam non dirigitur, litis contestatio non est necessaria, quod ex supradictis pater *§. Finali. hoc nostro titulo.* Quemadmodum etiam haud obscure notatur in *d. cap. Quoniam frequenter. Ut lit. non contestat.* De hac eadem materia plenè differit præcitatus. Pax Jordanus in *d. tom. 3. lib. 14. Tit. 5. & 6. ubi studiosus recurat.*

T I T. XII.

De Juramento Calumnia.

Quoniam publicè interesse videtur, ut lites non instituantur injustæ, idcirco statutum est, ut teneantur litigatores jurare, quod justam credunt habere causam litigandi; ob id nunc de hac materia tractatur. Et protituli expositione videbimus:

1. Quid sit Juramentum Calumnia?
2. Qui jurare debeant?
3. Quando sit præstandum tale Juramentum?
4. In quibus causis?
5. Qui sint effectus?

Quod ad Primum. Juramentum calumniæ est affirmatio cum Religione, qua quis se justam habere causam litigandi confirmat. *l. 2. §. 1. C. eod. atque in se continet quinque capitula.* Quod jurans credit, se justam causam habere. Quod interrogatus non negabit, quod verum credit. Quod non utetur scienter falsa probatione. Quod dilationem non poterit in fraudem.

Quod nec dedit, nec dabit, nec promissit, nec promittet aliquid pro causa, nisi quibus leges dari permittunt; *l. 2. circa princ. & Authen. Principales. C. eod. & notat Gloss. in cap. 1. extr. eodem.* Speculator tamen in *§. Nunc videamus. eod. confu- luit, quod omittatur illud capitulum de dilatoriis frustratoriis, non petendis; alias enim raro eveniet, quod litigantes non sint perjuri, quod Abb. probat. in cap. 1. eodem.*

Quod ad Secundum. Juramentum hoc præstat regulariter à principalibus personis, nempe ab Actore, & Reo. *de Auth. Principales. c. ult. extr. hoc eodem tit.* Jurant etiam Procuratores, & Syndici. *cap. Cum causam. eod. cap. 2. §. 1. eod. in 6.* Et hoc Juramentum à Procuratore, vel Syndico emittitur in animam propriam, non in animam Domini; Procurator enim non debet causam injustam suscipere. *l. Rem non novam. C. de Judic. de quo habetur inc. 1. eod. in 6. Ro- ta Romana decis. 1. aliàs 37. incipien. Quidam Pro- curator; & decis. 2. hoc tit. in novis, quæ ita inter- pretatur d. cap. ult.* Et quodcumque à Judice potest exigi, secundum quod magis expedire viderit. *§. Et non tantum. hoc tit. d. cap. 1. eod. in 6.* Item Tutores, & Curatores tale Juramentum exhibent. *l. 2. §. Quod observari. C. eod. tit.* Et idem dicitur de his, qui præsent Municipiis; nam etiam ipsi, vel major pars ipsorum jurare debent. *d. l. 2. §. Hoc. l. Municipibus. ff. de Cond. & demon. facit tex. in c. Imperatorem. eod.* Item Oeconomi. *cap. In pertractandis. extr. eod.* Jurant Actores, & defensores Universitatum. *c. Cum causam extr. eod.* Jurat Episcopus etiam in causa Ecclesiæ, si per se ipsum agat propositis, sed non tactis Scripturis. *cap. Ult. extr. eod. Auth. Sed Judex. C. de Episc. & Cleric.* Est tamen tex. in *cap. 1. extr. eod. ubi dicitur, quod nullus Clericus in- consulto suo Prælato potest jurare de calumnia, nisi agatur de causa sua propria, quo casu non gaudet hujusmodi Privilegio; quod etiam ex- tenditur ad Episcopum, vel alium Prælatum in- feriozem, ut colligitur ex d. cap. 1. Unde vi- detur dicendum, quod Episcopus non possit ju- rare irrequisito Romano Pontifice; attamen de consuetudine potest procedere contrarium; ita- ut, sicut Episcopus in consulto Romano Ponti- fice: ita inferiores Prælati, & Clerici non con- sulto Episcopo, poterunt jurare: ita traditur in d. cap. 1. & Abb. ibi.*

Quod ad Tercium. Ut habetur hic, in princ. proponitur tale Juramentum in ipso litis exor- dio: tunc enim verè lis incipit. not. in *l. 1. §. 1. ff. Si quis Judicem. non obtemper. cap. Ex parte il 2. de Verb. signif.* Verum frequentius receptum est, ut post litis contestationem proponatur tale Ju- ramentum. *§. Et non tantum. hoc tit. cap. 1. eod. in 6. cap. Cum causam. extr. eod.* Et semel tantum præ- statur in tota lite. *Auth. Hoc Sacramentum. C. eod.* Quamvis Juramentum malitiz pluries possit exi- gi, ut per Goffr. in sua Summa. eod. Qui ponit quatuor differentias inter hæc duo Juramen- ta.

Quod ad Quartum. Hoc Juramentum licet antiquitus non præstaretur in causis spirituali- bus, ut in Ecclesiis, & Decimis, & similib. *cap. 2. eod.* Atamen hodie super quasunque causas præstat. *d. c. 1. §. fin. eod. in 6. §. in causis. hoc tit.* Quod etiam procedit in criminalibus. *l. 1. C. eod. tit.* quamvis sint, qui contrarium te- neant. Sed de hoc vide Goffr. in sua Summa. eod. & De.

& Doctores in l. 1. C. eod. & in cap. 1. eod. Atamen quamvis in causis spiritualibus non præstetur tale Juramentum, tamen in his Juramentum decisivum habet locum, quod defertur Actore non probante propter periculum animæ. c. Continebatur. & c. Attestationes, de Despons. Impub. Quod etiam procedit in causis non spiritualibus. l. Admonendi. ff. de Jurejur. ubi de Materia. In causis autem Ecclesiasticis frequentatur Juramentum, quod vocatur de veritate dicenda, quod etiam habet locum in spiritualibus. c. Dudum, de Elect. Et in hoc respondetur de veritate. §. Præterea, & ibi Gloss. hoc tit. Sed in Juramento calumniæ respondetur de credulitate. §. Penult. & ult. Auth. De iis, qui ingred. ad appell. Et hoc Juramentum præstatur etiam in causa appellationis. d. §. Præterea. cap. Ex ratione. de Appellat.

Quò ad Postremum. Effectus hujus Juramenti est, ut qui illud recusat, cadat à causa, seu ab Actione, & Reus pro confesso habeatur, ut hic in princ. c. Ult. eod. l. Ult. C. eod. tit. §. Ult. Atamen verum est, quod si omittatur, non vitatur processus. §. fin. hoc tit. d. c. 1. eod. in 6. quemadmodum etiam hoc colligitur ex. l. 2. C. eod. Alia multa congerit de hoc Juramento calumniæ. Pax Jordanus d. tom. 3. lib. 14. tit. 7. ubi num. 46. ostendit, quomodo juret Judæus, qui litigat cum Christiano. Sciat tamen studiosus Lector, quod hodie tale Juramentum calumniæ neque in Ecclesiastico, neque in Laico Foro exigitur; forsitan quia experientia docuit, esse animabus perniciosum; dum homines ita fatagunt rerum temporalium, ut æternæ salutis penitus obliviscantur.

TIT. XIII.

Ult lite pendente nihil innovetur.

Quoniam instituta lite, & præstitis satisfationibus, & calumniæ Juramento exhibito, ad probationes, & merita causæ deveniendum est, quo tempore cum lis pendeat, nihil est innovandum: ob id de hac materia tractatur, & videbimus:

1. Lis quando pendere dicatur?
2. Qui sint effectus litis pendentiæ?

Quò ad Primum. Lis tunc pendere dicitur, respectu Innovationis non faciendæ, non solum quando lis est contestata, verum etiam quando citatio ad notitiam partis pervenerit, vel si non pervenerit, per eam steterit; dummodò tamen in citatione fuerit expressa causa, propter quam emanarit citatio. Clem. 2. eod. §. Lis autem. hoc tit. Et dicitur lis pendere, quotiescunque Judicium agitur, & causa expeditur c. 1. eod.

Quò ad Secundum. Effectus litis pendentiæ est, ut usquequò lis pendet, nihil possit innovari, quod sit in alicujus præjudicium. c. 1. & 2. ext. eod. Excipiuntur tamen Casus. Primus est, quando actorum communium, attestationum scilicet, & confessionum editio denegatur, vel Pronunciationis, Interlocutoriæ scilicet, vel fortè etiam Definitivæ illius Judicis, à quo est appellatum. l. 2. C. eod. concordat c. Cum. G. perpetuus. de Fid. Instr. & Gloss. in cap. Quoniam contrà. in verb. tempora. de Probat. Namque his duobus casibus licet supplicare apud Judicem. Tertio licet supplicare, ut procedat Judex. Quarto ut alius affocietur, cum fortè ille suspectus sit. In Auth. in medio litis. §. Super hoc. coll. 8. Quinto

Daß. Clericati Tom. II, Lib. VIII,

excipitur casus, quando is, qui appellavit, fructus dissipat, nam non obstante litis pendentiæ, possunt sequestrari. §. Planè. hoc tit. c. fin. de Sequestr. poss. & fruct. l. Ab executore. C. Quorum appellat. non recipian. Item quoque si super Matrimonio lis pendeat, & in ipsa litis pendentiæ secundum Matrimonium sit factum; si primum non tenuisse declaratum fuerit, secundum non poterit irritari pendentiæ litis obtentu. §. fin. hoc tit. cap. Cum in Apostolica de Sponsal. Verum ei, qui ex contemptu contraxit, pœnitentia imponenda erit. d. c. Cum in Apostolica. Est & alius effectus, quia interim res litigiosa non potest alienari. c. Ecclesia. 1. & 2. ext. hoc tit. Alius effectus est, quia neque privilegium lite pendente impetratum prodest. c. fin. hoc tit. De hac Rubrica scribit copiose Pax Jordanus d. tom. 3. lib. 14. tit. 14. ubi præcipue agit de Attentatis, quæ essent commissa lite pendente, in contemptum Judicis, ostendens quomodo, & quando sint prius revocanda. Et de iisdem integrum Volumen scripsit Robertus Lancellotus, cujus inscriptio est de Attentatis.

TIT. XIV.

De Probationibus.

Postquam ea fuerunt explicata, quæ causæ cognitionem præcedunt, nunc de ipsa causæ cognitione est agendum; & quia hæc ex probationibus habetur; idcirco de Probationibus tractatur: & pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Probatio?
2. Quibus modis fiat?
3. Qui possint esse Testes?
4. Quibus Testibus credatur?
5. Quando sint Testes examinandi?

Quò ad Primum. Probatio est rei dubia per argumenta ostensio, sive idoneis, & legitimis modis facta demonstratio. tex. hic in princ. & refert Goffr. in Sum. eod. num. 1. & dicitur probatio à Probo verbo, quod probè facit, qui ostendit, quod asserit: onus verò probandi ad asserentem pertinet. l. Ei. ff. eod. l. Actor. C. eod. Et fit probatio Judici. l. Quinquaginta. in fin. ff. eod. Sciat tamen studiosus Juvenis, quod etiam Neganti incumbit onus probandi suam Negativam, quando ipsa est fundamentum suæ intentionis, sive agendo, sive excipiendo, ut docent omnes DD. quos longa serie congerunt Mascard. de Probat. conclus. 1092. Pacian. eod. tract. cap. § 1. n. 28. & Gabriel Commun. Conclus. in Tit. de Probat. concl. 6. Quorum Auctoritate Doctorum Ven. Congregatio Parochorum Paduæ obtinuit sententiam favorem contra Nobil. Antonium Mariam Bagarottum, qui negabat, Dotem spiritualement Filiz Marci Antonii Bagarotti Avi sui paterni fuisse solutam cum pecunia ejusdem Ven. Congregationis, quam ab ea Avus receperat ad livellum ad hunc finem. Et ideò quia dictus Antonius Maria non probavit suam Negativam; Nob. Dom. Franciscus Gerardinus Judex ad Officium Aquilæ Anno 1711. eum condemnavit ad solutionem dicti livelli: & causa per appellationem devoluta coram Nob. Dom. Hieronymo Belgrado Vicario Prætorio, fuit ab eodem prædicta sententia confirmata: quia tanquam Judices integerrimi, & eruditissimi cognoverunt, non sufficere Negare, sed Negativam esse probandam ab illo, qui se fundat in ipsa.

1 a

Quò

Quò ad Secundum, Probatio fit variis modis, ut hic in §. 2. Primò Partium confessione, quando scilicet Reus Positionibus respondendo, vel aliàs in iudicio de Intentione confiteatur Actoris. §. Partium. hoc tit. Et per Doctores in Rubric. eod. Positiones autem sunt quædam breves narrationes, facti seriem continentes, ad eliciendam veritatem conceptæ, super quibus quis petit ab Adversario responderi; quas ad faciliorem expeditionem litium propter partium confessiones, & probationum defectum, usus longævus in causis admisit, & juris probavit auctoritas. cap. 1. de Confessis in 6. cap. Dudum. 2. de Elect. Et differunt ab articulis, quia istæ fiunt per verbum Ponit, articulus fit per verbum probare intendit, & respicit probationes faciendas per testes, vel scripturas, casu quo positiones negentur; & de aliis etiam differentiis dic, ut per Speculatorem in tit. de Testib. §. Nunc videndum. col. 1. Vers. Sciendum est igitur. Et habetur in cap. Presentium. de Test. in 6. & vide Gloss. hic in §. 2. in Verb. Positionib. Igitur si quis Positionibus sibi factis respondere requisitus recusaverit, vel ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confesso habetur. §. Si quis igitur. hoc tit. cap. fin. de Confess. in 6. & notat in cap. Nullus. de Presumpt. Et quod dicitur de contumacia, declara, quòd hoc habeat locum, postquam à iudice respondere iussus est. §. Tamen: hoc tit. & not. in d. cap. fin. de Confess. in 6. Si ante se absentaverit, non habetur pro confesso, sed contra eum tanquam contumacem procedendum erit. cap. Prout. de Dolo, & contumac. Et supra diximus in tit. de Dol. & contum. Id tamen verum est, quòd confessio per errorem facta, veritati non præjudicat. §. Planè. hoc tit. cap. fin. de Confess. & ibi Abb. Secundò fit Probatio de positione partium. d. §. 2. hoc tit. quòd patet ex supradictis. Tertiò fit testium examine, quando testes examinantur super assertionibus Actoris; & hoc casu semper Reus est citandus, ut videat testes jurare, & deponere. §. Debet. hoc tit. cap. 2. de Test. Undè nota, quòd Testi non iurato non creditur. §. Sed & hoc tit. cap. Nuper de Testib. Undè si testes à iudice moniti sese vel odio, vel gratia, vel timore à ferendo testimonio subtraxerint, sub pœna excommunicationis erunt compellendi. §. Quod si. hoc tit. c. Super his. de Testib. cogend. & c. fin. eod. tit. Nec in hoc casu valeret Juramentum de non testificando. cap. Inimavit. & c. Constitutis. de Testib. & c. Quia plerique. de Off. Ordin. in 6. Igitur quando agitur de testibus examinandis, Iudex debet esse diligens examinando illos super omnibus qualitatibus totius causæ. §. Interrogabit. hoc tit. Itaque inquiret de causis, personis, loco, tempore, visu, Auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine. l. 3. ff. de Testib. & §. Si testes. 4. quæst. 3. Insuper animadvertet, Quo vultu, qua constantia, quavè animi trepidatione testes deponant. §. Illud hoc tit. d. l. 3. Undè Versus:

Heu quam difficile, crimen non prodere vultu?

Et ea, super quibus examinari debent testes, clauduntur his versibus:

Auditus, Visus, Persona, Scientia, Causa,
Fama, Locus, Tempus, ac Certum, Credulitas-
que.
Dum testes recipit, Iudex hac cuncta notabit.

Verum tamen nota, quòd quandoque mittitur domum ad suscipiendas testium attestaciones, ut si sint valetudinarii, vel senes, vel debilitate confecti, vel etiam depressi paupertate. cap. Si qui. de Test. §. Si qui tamen. hoc tit. Clem. unic. de Off. deleg. Et idem procedit in personis egregiis. l. Ad egregias. de Jure Juran. Ubi de materia, & de hoc tractat Abb. in cap. Quoniam frequenter. Ut lit. non contest. & in d. cap. Si qui. Quartò fit Probatio per Instrumenta, quando scilicet illa exhibentur, quæ intentionem Actoris demonstrant; & hæc sunt ab Actore exhibenda, non autem à Reo, nisi illa sint communia cum Actore. §. Non tamen. h. tit. lib. 1. C. de Edendo. l. Nimis. C. de Testib. cap. 1. ubi de materia, extr. eod. Fit etiam probatio aliis adminiculis, ut notorietate rei, suspitione vehemente, atque aliis conjecturis; de quibus vide Goffredum in Rubr. eod. & communiter DD. ibi. Et de his aliquid nos dicemus.

Quò ad Tertium, Regula traditur, omnes Testes esse posse, nisi forte quis speciali ratione prohibeatur l. 1. ff. de Testib. §. In Summ. hoc tit. cap. 1. Testib. Testes autem reputantur Conditione, Natura, & vita. Conditione, si liber sit testis, non servus; Servus enim perpæ metu dominantis testimonium supprimit veritatis. cap. Forus. §. Testes, de Verb. signif. cap. Si testes, §. Item in criminali. in verb. liberi. 4. quæst. 3. l. Quem liberi. C. de Testib. Natura reputatur testis, si vir sit, non scemina. c. Mulierem. 33. quæst. 5. Et hoc procedit de jure Canonico in criminalibus, quòd secus est secundum leges, ut notatur in d. cap. Forus. Sunt tamen casus criminales, in quibus etiam mulieres admittuntur, etiam si sint malæ famæ, cap. Tanta. de Simon. Et qui sint isti casus, vide Felin. in cap. Quam extr. de Testib. Ratio autem hujus dicti est, quia mulieris testimonium varium, & mutabile semper est. Ita Virgil. lib. 4. Æneid. & notatur in d. c. Forus. Ubi habentur versus isti:

Quid levius fumo? Flamen. Quid flamine? Ven-
rus.

Quid vento? Mulier. Quid muliere? nihil.

In his autem casibus, in quibus mulieres admittuntur ad testimonium, notandum est; quòd propter honestatem, & naturalem ipsarum pudorem, debet mitti domum ad testimonium earum recipiendum. §. Cujus rament. hoc tit. cap. 2. de Jud. in 6. Vita reputatur Testis, si innocens sit, & integer; ut si sit immunis à crimine enormi, ut per Abb. in cap. Testimonium, de Testib. Secundo; ut si procul ab infamia. Abb. ibid. Tertiò suspitione careat, ut scilicet non sit inimicus. cap. Accusatores. 2. quæst. 5. Quartò, debet esse liber criminis suspitione, quia non debet in aliquo vacillare. cap. Tantis. d. 81. Et declarat Abb. in cap. de Except. in 3. notab. Si enim vita bona defuerit, fide carebit testis. §. Vita hoc tit. d. c. Testimonium. c. 1. de Accusar. d. c. Forus. in fine. Item infidelis contra fidelem non admittitur. §. Christianorum. hoc tit. cap. Judas de Testib. cap. Si hereticus. 2. quæst. 7. cap. Ipsa pietas. 23. quæst. 4. Verum quòd dictum est de criminoso, quòd non possit esse testis, recipit distinctionem, quia si perseverat in criminetam in civili, quam in criminali causa à testimonio ferendo procul repellitur; qui si fuerit emendatus, in causa civili admittitur. §. Planè. hoc tit. d. cap. Testimon. de Testib. Et ibi tractatur materia, Item repelluntur à testimo-
nio

nio domestici testes, & similem habentes causam, §. domestici. h. t. l. penult. ff. eod. cap. In litteris. extr. de Testib. cap. Personas. eod. de Testib. Item in causa appellationis non potest esse testis is, qui fuit Procurator, vel Advocatus in prima Instantia. §. Is quoque hoc tit. cap. Insuper. de Testib. Et notatur in cap. fin. de Testib. in 6. Item Clerici in causa Ecclesiarum suarum; & aliarum singulares personarum in causa suarum universitatis repelluntur, si constituti sint principaliter ad agendum, respondendumve. §. In Summa hoc tit. d. cap. Insuper. cap. Cum nuncius. & cap. in tuis. eod. de Testib. In criminalibus tamen repelluntur. cap. Super prudentia. l. 4. quas. 2. Item Monachi, & quicumque sub alterius obedientia vivit, non admittuntur ad testimonium ferendum, nisi de licentia sui Praefuli. §. Monachi. hoc tit. cap. Monachi. l. 6. quas. 1. Si tamen non interveniat Superioris licentia, horum testimonium valebit. Ita tenet Speculator in tit. de Test. §. 1. Vers. Item excipitur. facit cap. Nuper. de Testib. c. Etsi Christus. de Jurejur. Item nemo admittitur ad testimonium in causa sua principaliter, vel secundario. l. Omnib. C. eod. tit.

Quod ad Quartum. Testibus illis creditur, qui probatae sunt vitae, & jurarunt, ut patet ex supradictis. Testi enim non jurato non creditur, nisi fortasse remittatur Juramentum à partibus. §. Sed & testium hoc tit. cap. Tuis. extr. de Testib.

Quod ad Postremum. Testes sunt examinandi postquam Actor declaravit intentionem suam, ante quam tamen sit publicatus processus: concordat cap. Causam. l. 2. & c. Constitutus. & c. Cum venisset. extr. de Testib. Clem. 2. de Testib. Quod ampliatur, ut habeat locum etiam in causa appellationis. d. Clem. 2. Hoc limita, nisi nova emergant capitula; hoc enim casu recepto solemnium Juramento testium, non obstante publicatione facta, nec in primo, nec in secundo Judicio rejiciendi erunt. §. Quod si nova. hoc tit. cap. Cum Joannes. de Fid. Instrum. cap. Ex tenore; & ibi notatur de Test. Clem. 2. de Testib. Alios casus enumerat Abbas in d. cap. Causam. cap. Constitutus, & in d. cap. Cum venisset. & alii in dictis Jurib.

Verum sicut post publicationem super iisdem articulis non admittuntur testes; ita quoque post eam, non potest testibus objici. §. Sed interdum. hoc tit. cap. Nulli de Elect. in 6. Nisi is, qui vult objicere, sit paratus ostendere illud, quod vult objicere, post publicationem dedicisse. cap. Pastoralis. de Exceptionib. §. Sed etsi. hoc tit. & notatur in c. Praesentium. de Testib. d. cap. Nulli. Vel nisi sit protestatus. §. Idem Juris. h. t. Abb. in d. cap. Praesentium.

Unum tamen nota, quod non solum testes probatorios, sed & reprobatorios probatorium reprobare licet, quamvis quarti testes contra tertios non admittantur, ne contingat negotium in infinitum protrahi. §. Illud. cum seq. hoc num. tit. cap. Licet. 3. de Testib. Et licet Judici quancunque usque ad sententiam interrogare testes super facto. §. Quod si circa. hoc tit. cap. Cum clamor. de Testib. Quos etiam repetet super omiffis. §. Repetere. hoc tit. cap. Per tuas. de Testib.

Modò, quia probationes fiunt non solum per testes, verum etiam & per Instrumenta, ut supra diximus; & tex est in §. At si partes; ideo secundum quod supra promissimus; aliquid de hac materia videamus,

Et in primis sciendum est, quod Instrumentorum appellatione etiam testes continentur, c. Pervenit. l. primo. de Testib. cogend. l. 1. ff. de Fid. Instrum. Tamen secundum strictam significationem, appellatione instrumentorum, veniunt solummodo scripturae, quae in Judicio exhibentur, d. §. At si partes. cap. Cum Joannes. de Fid. Instrum. & cap. Fortè. in fine. 24. q. 4.

Itaque Instrumenta possunt in Jure exhiberi non solum ante attestationum publicationem, sed & postea usque ad definitivam sententiae calculum, antè conclusionem in causa, §. Exhiberi. h. tit. c. Cum dilectus. de Fid. Instrum. Scripturae autem, vel Instrumenta, quae fidem faciunt, debent esse publica. Publica autem Scriptura dicitur, quae per manum publicam scripta fuerit, aut sigillo authentico munita. §. Non tamen. hoc tit. cap. 2. de Fid. Instrum. Hoc idem habet locum in exemplis ab originalibus solemniter sumptis, cum scilicet originalia Ordinario, vel alteri, ab eo specialiter ad hoc Delegato, praesentantur, qui ex iis per publicam personam exemplum sumi praecipit. §. Idem. hoc tit. c. 1. de Fid. Instrum. Quod extenditur ad ea exemplaria, quae Notarius morte praeventus non perfecit, sed in notis tantum reliquerit. §. Eandem. hoc tit. c. Cum P. Tabellio. de Fide Instrum. Et quamvis ista Instrumenta non debeant esse cancellata, aut abolita, neque ulla parte sui vitiata; attamen error unius litterae haud praepjudicat, quo minus Instrumentis sic excerptis fides habeatur. §. Exhibentur. hoc tit. cap. Ex parte. de Fid. Instrum. c. Ad audientiam. de Rescript.

Huic probationi accedit ea, quae fit per Jusjurandum; quae probatio tunc demum locum habet, si Actor nec testibus, nec instrumentis intentionem suam probaverit; namque hoc casu permittente Judice suppletur per Jusjurandum. §. Quod si. hoc tit. c. Ex litteris. & cap. fin. de Jurejur. Et hic nota, quod Juramentum in hac materia duplex est: aliud Necessarium, aliud Voluntarium. Necessarium est, quod ad supplendas probationes à Judice parte deferitur. d. c. Ex litteris. c. Etsi Christus. & c. fin. de Jurejurand. Et dicitur necessarium, quia & necessario à Judice partibus deferri debet, neque à partibus aliquo modo potest recusari, si rite delatum sit. §. Sed cum hoc tit. in bona fidei. C. de Reb. cred. Tradunt DD. in l. Admonendi. ff. de Jurejurand. Et Canonistae in cap. fin. de Jurejur. Recusari autem post hujusmodi Juramentum, ut si Actor plenè probavit, quando scilicet Judex ex his, quae sibi ostensa sunt, est adductus ad fidem, & credulitatem ejus, quod intenditur. l. Ad fidem. ff. de Testib. l. Quinquaginta. ff. de Probation. Vel si rem non plenè cognitam sibi asserat, super qua debet jurare; ita notatur in d. l. Admonendi. Et ideo hæredi non deferitur, quia verisimiliter ignorat veritatem negotii. De aliis causis hujusmodi per Legistas videbis in l. Manifeste. de Jurejurand. & per Canonistas in cap. fin. de Probat. Deferitur autem Reo, si pro eo fuerint praesumptiones, nisi inspectis personarum, & causae qualitatibus, illud Actori deferendum censeat Judex. §. Sed etsi. h. t. d. cap. fin. Unde nota duo. Primum, quod non cuilibet deferitur hoc Juramentum, sed tali, qui reputetur persona honesta, & bonae vitae; quia vili, & suspecta de perjurio non deferatur. cap. fin. §. Plane. de Jurejurand. Secundum, quod hoc Juramentum in causa ardua, & cri-

minali non defertur, sed solummodò in causa, quæ non sit magna, sed modica, ut traditur in *l. Admonendi. de Jurejur.* in *l. In bona fidei. C. de Reb. creditis.* Et hæc sufficiant de Juramento necessario: Modo

Voluntarium est, quod à parte parti in Judicio defertur, & hoc etiam decisorium dici potest, quia litem terminat; & Voluntarium dicitur, quia pars non nisi volens defert, & ab eo, cui defertur, licitè recusari, & referri poterit. *§. Voluntarium. b. t. d. c. fin. l. Generaliter §. Sin autem. C. de Jurejur. & Hostien. in d. cap. fin. de Jurejur.* Verum, quod dictum est, Juramentum posse referri, id non semper locum habet, etenim in famosis actionibus, ut furti, injuriarum, & hujusmodi, non refertur Juramentum; ratio est, quia non Actor, sed ipse, qui convenitur, facti proprii conscius esse debet. *§. Planè. hoc tit. not. Abb. in d. cap. fin.*

Accedit Probatio, quæ fit inspectione Judicis, ut puta si pro terminanda lite, propriis oculis loca Judex subijcit, aut ex aspectu corporis ætatem colligit, aut cum ex litteris Ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut honestatus quis deprehenditur; vel cum ad probandam virginitatem ab honestis, & prudentibus Matronis vice sua Judex inspicere mulierem jubet. *§. Judicis. hoc tit. cap. Ex litteris. & cap. Causam. de Probation. l. Minor 26. annis edito Præside. ff. de Minorib. c. 1. eod. tit.*

Facti etiam notorietate contingit probatio; ubi enim res notoria est, nulla aut testium, aut Instrumentorum probatio requiritur. *§. Sed etsi quid. b. t. cap. Super eo. de Testib. cogend.* Nota nihilominus, quod quamvis notorium releveret ab onere probandi, non tamen relevat ab onere proponendi, & allegandi, ut not. in *Clem. Appellanti. in verb. Alias. de Appellat.* Est Gloss. in *c. 2. la prima. extr. Ut lite non context.* Notorium autem triplex est: Facti, Juris, & Præsumptionis. Facti Notorium dicitur, quod ita se exhibet hominum conspectui, ut nulla tergiversatione potest celari. *c. Tua. & cap. fin. de Cohabit. Cleric. & Mulier.* Juris dicitur Notorium illud, de quo aliquis condemnatur, vel est in Jure confessus. *c. Vestra. & d. cap. fin.* Notorium præsumptum est paternitas, filiatio. *l. Quia semper. ff. de in Jus voc.* Est autem differentia inter notorium, famosum, & publicum. Notorium enim ex scientia, & certo Auctore est; probarique potest. Famosum est, quod communiter circumfertur; sed ex evidentia facti, aut certo Auctore non procedit. Publicum est commune notorio, & famoso. *c. Tua nos. de Cohabit. Cleric. & Mulier.* Ad faciendum autem Notorium necessarium est, ut constet, aut populo, aut majori parte vicinæ, vel vici, dummodò non sint pauciores decem, Abb. in *d. c. Tua.*

Notorio proxima est vehemens suspicio; ut si quæretur de carnali copula, & sint qui deponent, se vidisse solum cum sola, nudum cum nuda in eo lecto jacentem, locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis; namque ex his suspicionibus tam vehementibus sequutam copulam pronunciari poterit. *§. Ad notorium b. tit. cap. Ex Litteris. cum seq. de Præsumpt. c. Præterea. de Testib.* Omnibus autem his probationibus fama præstat adminiculum. *§. fin. hoc tit. c. Illud. & ibi plenè notatur de Præsumpt.* Ut si agatur de Matrimo-

nio, & dicerentur Vir, & mulier simul diu habitasse; & se conjuges nominasse, & annulos detulisse; hæc dicitur fama, quæ potest prodesse aliis probationibus. *d. c. Illud.* Et quoniam hæc materia est vastissima, in Praxi recurendum est ad ampla Volumina tum Mascardi, tum Paciani, qui scripserunt latissime de Probationibus.

TIT. XV.

De Sententia, & Re judicata.

Cum duo sint præcipuè actus Judicii, Cognitionis causæ, & ipsius Decisio, quæ fit per sententiam; ob id nunc post Titulum de Probationibus, in quo est tractatum de cognitione, subnectitur iste titulus, in quo agitur de causæ decisione, idest de Sententia; & pro expeditione tituli videbimus:

1. Quid sit Sententia?
2. Quot sint ejus species?
3. Quomodo sit ferenda?
4. A quibus?
5. Qui sint effectus?

Quò ad Primum. Sententia est *Controversia proposita à Judice ritè facta definitio: ut hic in princ. DD. in Rubrica. extr. eod.* Dicitur autem ritè facta, & non rectè, quia verbum *Ritè* respicit Justitiam ex causa; *Ritè* verò Justitiam ex ordine. *l. Non putavit. §. Non quavis. ff. de Bon. poss. contr. tab.* Omissio autem Justitiæ ex causa non reddit sententiam nullam. *l. 1. c. de Appellat.* Sed omissio, vel defectus Justitiæ ex Ordine ita officit, ut pronunciatum non sit validum. *l. 4. §. Condemnatum. ff. de Re Jud. & per Bartol. in l. Prolatam. C. de Sent. & in loc.*

Quò ad Secundum. Dux sunt Sententiarum species. Alia est Interlocutoria; Alia Definitiva. *§. Sententiarum. hoc tit. & in c. fin. de Jud.* ubi ponuntur etiam aliæ Sententiarum species, sed hæc dux sunt principales. Interlocutoria est illa, quæ inter principium, & finem causæ fertur, super his, quæ incidunt, vel emergunt. Gloss. in *Clem. 1. de Sequestr. poss. & fruct.* & sequitur Abbas, Hostiens. & Goffr. in *Rubr. eod.* Exemplum, ut si Judex ad dandam, vel negandam dilationem ad examinandos testes, vel exhibenda instrumenta interlocuitur: vel super exceptionibus dilatoriis, sive peremptoriis pronunciat, ut not. in *Clem. fin. de Appellat.* Et Sententia interlocutoria non fertur in scriptis, & eam Judex ante definitivam sententiam revocare poterit. *l. Quod jussit. ubi Bart. ff. De Re Judic. & per Canonistas in cap. Cum cessante. de Appellat.*

Definitiva autem Sententia est definitio Judicialis, quæ condemnando, vel absolvendo, principali controversiæ finem imponit. Quam Judex postquam tulerit, non potest retractare; si vè æqua, sive injusta sit. *§. Definitiva. hoc tit. facit cap. Jurgantium. extr. eod. & est tex. in l. Judex postquam. ff. eod.* Nota nihilominus, quòd etsi Sententia non contineat verbum condemnandi, vel absolvendi, attamen valet, si verbum æquipolens contineat. *§. Non tamen. hoc tit.* Non enim tam verba consideranda sunt, quam voluntas; cum non intentio verbis, sed verba inserviant intentioni. *c. Intelligentia. & c. Præterea. de Verb. signif. Abb. in cap. In his. de Verb. signif.*

Quò

Quò ad Tertium: Definitiva ferri debet citatis partibus; aliàs enim nisi citatio præcedat, sententia est, ipso jure nulla. c. Cum olim. de Testib. Clem. Pastoralis. de Re Judic. Loco, & tempore congruis. Locus autem congruus Judicis est is, in quo Prædecessores sunt soliti Jus reddere. l. Penult. ff. de Justitia, & Jure. & ibi DD. Quod intelligitur de Judice Ordinario, vel etiam de Delegato ad Universitatem causarum; quod factis est in delegato ad causam particularem, quia is, ex quo non habet certum locum, potest ubicunque vult, etiam in Camera locum deligere; ut tetigit supra De In Jus vocan. Tempus autem congruum dicitur, si tunc Jus dicatur, aliàs non valeret Sententia. l. fin. C. de Feriis, & l. 2. ff. Si quis in Jus voc. non ierit. Item consideratur tempus, ut feratur Sententia non perempta instantia, ut per DD. in l. Properandum. C. de Judic. & idem est in Arbitrio. l. Si cum dies. §. Si intra & l. Non distinguemus. §. Compromisso. & §. fin. ff. de Arbitr. Item ut feratur de die, non de nocte; ut habetur in l. Move Romano. ff. de Feriis, & in cap. Consiluit. de Offic. Delegat. Item quod non feratur pendente dilatione, l. Sive pars. Cod. de Dilat. Ac tandem requiritur, ut feratur à Judice sedente pro Tribunali; Anima enim sedendo, & quiescendo fit prudentior, l. Quisquis. C. de Posul. in fin. §. 1. in Auth. Ut ab illustri. l. 2. §. Dies ff. Quis ordo in bon. poss. servetur. Et vide Gloss. in l. 1. C. de Sent. ex periculo, (vel breviloq.) recit. Quæ inquirunt, An Judex sedendo in curru, vel equo possit judicare? Et tenet quòd sic; & quòd in Scriptura redacta à Judice recitatur; argum. l. p. Cod. de Sent. ex breviloq. recit. 2. quæst. 1. cap. In primis, in fine cap. fin. eod. in 6. cum ibi notatis. Et hæc omnia habes in §. Vocatis. hoc tit. Episcopus tamen, cujus dignitas in Ecclesia magna est, ad instar personarum illustrium potest per alium Sententiam recitare. §. Episcopus. hoc tit. l. 2. C. de Sent. ex breviloq. recitandis, in d. Auth. Ut ab illustri. §. Sancimus. Quòd si plures sint Judices, sufficit, quòd unus recitet Sententiam usus numeropluarum. c. Penult. hoc tit. in 6. Quòd secus est in electione; in ea enim, ut censeatur unica, & communis est ab uno, vice omnium, sive per compromissum, sive per scrutinium procedatur. Electionis pronuntiatio per verba singularis numeri faciend. d. cap. Penult. In collationibus autem contrarium responde; ut notatur in d. c. Penult.

Sed quæritur: duo sunt Judices, qui diversas proferunt Sententias, utra erit potior? In qua quæstione distinguendum est; aut Judices sunt Ordinarii, & jurisdictione ordinaria processerunt; & tenet illa sententia, quæ est favorabilis Reo, nisi Actoris sit favorabilis causa, ut Libertatis, Dotis, Matrimonii. c. fin. ext. eod. Et hoc intelligitur, si pares sint; quòd si impares sint, valet sententia plurium. l. Pomponius. ff. de Re Judic. & l. Duo ex trib. ff. eod. Si verò Judices sunt delegati, & tunc etiam sententia plurium tenet, dummodò omnes judicent. l. Item si unus. §. fin. & l. fin. ff. de Arbitr. Sed si pares sint, sententia stat in pendenti quousque delegans approbaverit. d. c. fin. l. Duo Judices. ff. de Re Judic. Vide Gloss. in l. Cum Magistratus. C. Quando provocare non est necesse. Quod si compromissarii sint, nulla sententia debet valere. d. c. fin. est tex. in §. Ex facto, hoc tit. Et hoc obtinet in compromissariis voluntariis, non autem in

necessariis & compromissariis Juris; ut per Abb. in d. capit. fin. ubi etiam reddit rationem dicti. Et si plures Judices dati sint, & unus tantum pronunciaverit, sententia est nulla. §. Quod si. hoc tit. §. Item si plures. 2. quæst. 6. Et ibi plenè de hoc. Item ad hoc, ut sententia valeat, debet ferri secundum Leges, & Canones, aliàs nulla est. §. Sed sive. hoc tit. cap. 1. ext. eod. Quod in tantum verum est, ut neque etiam Summus Pontifex possit recedere à Juris Ordine, nisi aliquid causa necessitatis, aut utilitatis dispensativè duxerit statuendum. §. in causis. hoc tit. c. In causis. extr. eod. ubi de hoc. Quamvis autem sententia lata contra jus Constitutionis nulla sit, attamen secus est, si feratur contra jus partis. §. Si tamen. hoc tit. cap. Cum inter eod. Et contra jus Constitutionis dicitur lata sententia, ut puta cum defunctus, & minor quatuordecim annis fuisse asseritur, & testamentum jure fecisse pronunciatur. §. Item si Sententia. 2. quæst. 6. Contra jus verò litigatoris fertur, quando minor quatuordecim annis, annum quatuordecimum complevisse decernitur, & per hoc Testamentum jure fecisse dicitur. §. Dicitur. hoc tit. Ratio autem diversitatis ea est, quia quando sententia fertur contra jus partis, nihil videtur expressum contra jus commune, quæ expressio requiritur ad inducendam nullitatem. c. Cum inter eod. Sed quando nihil exprimitur contra jus commune, præsumitur pro sententia, maxime cum pars videatur acquiescere non appellando. d. c. Causam. cum sequenti. eod. Quando verò exprimit causam contra jus commune, tollitur omnis præsumptio sententiæ; Ergo merito tanquam notoriè injusta dicitur nulla.

Quò ad Quartum. Sententia fertur ab eo qui causæ cognitionem habuit, & est Judex competens, ut vidimus supra de Judiciis.

Quò ad Postremum. Effectus Sententiæ definitivæ est, ut si intra decem dies appellatio non interponatur, transeat in rem judicatam, nec amplius possit ipsa Sententia retractari. §. Lata h. r. In Auth. de Appellat. §. 1. coll. 8. Hoc tamen non adfert præjudicium aliis, præterquam illis, inter quos res est acta. §. fin. hoc tit. c. Quamvis. eod. l. Sapè. ff. de Re Judic.

Excipiuntur tamen casus, in quibus favore animæ Sententia non transit in rem judicatam, ut in causa Matrimonii; Item in causa beneficii respectu Superioris. Abb. in c. Cum Bertoldus. eod. Item Sententia censuræ Ecclesiasticæ. Abb. in c. Ad reprimendam. de Offic. Ordin. Et viginti quatuor casus similes enumerantur à Venufino in suo Specul. Aureo in princ. 3. p. principalis. Scias tamen, quod etiam in his omnibus casibus intra decem dies debet appellari; aliàs nisi per viam querelæ poterunt tales Sententiæ revocari. Ita not. in d. c. Ad reprimendam. & per Abb. in c. Consanguinei. & in c. Ex parte. de Restit. spoliat. Et hæc sufficiant pro hujus tituli explicatione. Si plura studiosus Lector desiderat, recurat ad Pacem Jordanum, qui novissimè collegit quod quid ab antiquis DD. scriptum fuit; & innumeratas resolvit difficultates in d. rom. 3. lib. 14. tit. 25. de Sententiis.

TIT. XVI.

De Executione Rei judicata.

Quoniam lata Sententia, si non interponatur appellatio, executioni mandatur; igitur de executione Sententiæ hic tractatur. Pro cuius Tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Res Judicata?
2. Quomodo mittatur executioni?
3. A quo?
4. Qua executionem impediunt?

Quò ad Primum. Res judicata dicitur, quando sententia lata, ab ea non est appellatum, itaut executio illius haberi possit. *cap. 1. & per totum extr. de Re judic. l. 1. & tot. tit. C. de Execut. Rei Judic. & hic in princ.*

Quò ad Secundum. Postquam sententia transiit in rem judicatam, tunc si actum est reali actione, potest illico sententia mitti executioni. *c. Presenti. de Off. deleg. §. Sed multum. hoc tit.* Si verò actum est personali, tunc quatuor mensium spatium solet concedi, quod tempus potest ex causa prorogari, & restringi. Quinimò non attenditur, quando condemnatus sua voluntate breviorum terminum receperit, nam hoc casu ipsi est imputandum, quòd breviorum terminum maluerit sibi eligere. Ita inquit *tex. in §. Item. hoc tit.* Et est *tex. in l. 1. C. de Confess. c. Cum apud. l. 1. q. 3. c. Quoad consultationem. extr. eod.* Hic tamen nota, quòd si modus executionis legitimus, vel canonicus excedatur, tunc ratione excessus potest adhuc interponi appellatio, quæ alias ab executione non datur. *l. Ab executione. C. Quorum appellationes non recipiuntur. cap. Super questionibus. de Off. & potest. Jud. deleg.*

Quò ad Tertium. Ordinarii Judices sunt illi, qui possunt executioni mandare suam sententiam; item mandant executioni sententias etiam latas à delegato. Item delegatus Principis, vel Summi Pontificis potest infra annum executioni mandare suam sententiam: ita *text. in §. Sed si Ordinav. b. t. n. c. Quarenti. extr. de offic. & potest. Jud. deleg. & ibi notatur.*

Quò ad ultimum. Sciendum est, quòd postquam Sententia lata est, non potest suspendi, nisi forte fuerit postulata restitutio in integrum, & Princeps cognitionem commiserit; tunc enim executio suspenditur, ita inquit *tex. in §. fin. hoc t. nostro. l. unica. C. Si sapius restit. in integr. postul.* Item est alius casus, quando Papa commisit appellationem interpositam à suo Delegato cum clausula appellatione remota, & hoc facit scilicet, nam hoc casu Jurisdictio primi Judicis dicitur suspensa quò ad executionem. *§. Sed quod. primo. b. t. & c. Pastoralis. §. Præterea. de Off. deleg. ubi de materia.* Et alios casus videas in citato *c. Quod ad consultationem. extr. eod.*

TIT. XVII.

De Appellationibus.

Quia Appellatio impedit effectum Sententiæ, ne transeat in rem judicatam, idè post titulum præcedentem de materia Appellationis subnectit Auctor. In cuius tituli explicatione videbimus:

1. Quid sit Appellatio?
2. Cur sit inventa?

3. Quot sint ejus species?
4. Quot modis fiat?
5. Intra quod tempus sit appellandum?
6. A quibus Judicibus?
7. Ad quos Judices?
8. Quæ Sententia accipiant Appellationem?
9. Ad quid teneatur Appellans?
10. Quando Appellatio rejiciatur?
11. Qui sint Appellationis effectus?

Quò ad Primum. Appellatio, ut inquit *textus hic in princ.* est Jurisdictionis prioris Judicis per Superiorem Magistratus invocationem legitime facta suspensio. Et hanc definitionem tradit Hostiensis in sua *Summa. eod. tit. in §. Quid sit.* Vel dicamus secundo loco, quòd sit Provocatio ad Judicem majorem ratione gravaminis illati, vel inferendi. *c. Bona. & c. Suggestio. extr. eod. ubi de hoc.*

Quò ad Secundum. Inventa fuit Appellatio ad corrigendam iniquitatem Judicis; ita inquit *tex. hic in princ. & est tex. in l. 1. ff. de Appellat.* Iniquitas autem hic capitur etiam pro imperitia sine dolo. *l. 1. C. eod. §. 1. Instit. de Injur.* Cum enim facile sit errare, neque sit quisquam adeò prudens, ut sæpe non impingat; ob id, ut injustitia Sententiæ per errorem fortè a Judice priori lata, tollatur; & ut corrigatur Injustitia hujus sententiæ, fuit inventum Appellationis remedium. *cap. Cum sit Romana. & notatur in c. De Appellationibus. extr. eod. de Appellat.* Unde etiam Abbas in Rubric. ejusdem tituli dicit, quòd Appellatio est quædam defensio appellantis. *Ibi vide per eundem.*

Quò ad Tertium. Duæ sunt species Appellationis, Alia extra Judicium; Alia verò in Judicio: Ita inquit *tex. in §. Appellationum. hoc tit. cap. 1. eod. in 6. & c. Super. extr. eod.* Appellatio Extra Judicium est, quando quis ante litis ingressum ab aliquo gravamine appellat; ut puta ab Electionibus, Postulationibus, & similibus actibus extrajudicialibus. Et hujusmodi Appellationes de Jure Civili regulariter non admittuntur. Et de his est *text. in cap. 1. §. Ante. 2. q. 6. d. cap. Super eo. extr. eod. cap. Ad Romanam. Ut lit. non contest.* Et istæ propriè vocantur Provocationes, non autem Appellationes. *d. §. Appellationum.* Judicialis autem Appellatio illa dicitur, quæ fit jam excepto Judicio, quæ rursus subdividitur; alia enim fit ante Sententiam definitivam, quando ab interlocutoria Sententia provocatur: Alia verò à Sententia definitiva interponitur. Et hæc distinctio procedit de Jure Canonico, secus verò est de Jure Civili, secundum quod Jus Appellatio ab interlocutoria non datur. *l. penult. c. Quando Appellat. non recipian.* Nota tamen, quòd circa Appellationem, quæ interponitur ab interlocutoria Concilium Tridentinum in *Sess. 13. in primo Decreto Reform.* determinat, hanc Appellationem indistinctè non permitti; namque in causis Visitationis, correctionis, habilitatis, sive inhabilitatis, nec non etiam in criminalibus, ab Episcopo, sive ejus Vicario Generali in Spiritualibus ante definitivam Sententiam ab interlocutoria, vel alio quocunque gravamine non appellatur: neque Episcopus, aut ejus Vicarius huic Appellationi tanquam frivolæ tenetur deferre, nullo obstante stylo, vel consuetudine; nisi gravamen hujusmodi per definitivam sententiam reparari, vel ab ipsa definitiva appellari non possit. Per quod Decretum sunt correctæ multa jura, quæ

que de Appellatione, quæ à gravamine interponitur, loquuntur.

Quo ad Quartum. Appellatio potest fieri, & Facto, & Verbis. Appellare enim non solum dicitur, qui verbum appellationis emisit; sed etiam qui aliquo facto indubitato animum suum declaraverit, cum plus sit facto, quam verbis provocare. *c. Dilecti. extr. eod.* Et hinc est, quod si fuerit excommunicatus ille, qui iter ad Sedem Apostolicam arripuit, excommunicatio nullius est momenti, quasi lata Appellatione pendente. *c. Dilecti Filii. il primo. extr. de Appellat.* Et sufficit, si fuerit quoquo modo animus ipse declaratus. Quocirca si ex simplicitate dum deberet appellare, se & Ecclesiam suam quis Romano Pontifici subjecerit, appellasse intelligitur. *c. Ad audientiam. extr. eod. de Appellat.*

Quo ad Quintum. Appellatio debet interponi intra decem dies, quod tempus currit à die scientiæ, & dicitur esse utile, licet antiquitus in propria causa biduum tantum esset statutum ad appellationem interponendam, & triduum in causa aliena. *l. 1. §. Triduum. & §. Dies. ff. Quand. appell. c. Biduum. 2. q. 6.* Et hinc est, quod si pronuntiatur sit altera parte absente, non currit tempus ad appellandum, ita notatur in *d. c. Biduum.*

Quo ad Sextum. Appellatio fit à Judice minori ad Judicem majorem, & regulariter fit à quocunque Judice, excepto Papa, vel Principe. Papa enim de omnibus judicat, neque ipse judicatur. *cap. Cuncta per mundum. 9. q. 3.* Item non appellatur à Senatu, neque à Sententia Præfecti Prætorii. *l. 1. ff. A quibus appell. non licet.* Insuper non appellatur ab executione sententiæ, nisi executor modum in exequendo exceperit. *l. Ab executione. C. Quorum appell. non recip.* Item à correctione non appellatur. *cap. Ad nostram. extr. eod.* Nisi in correctione Superior modum excedat. *cap. Reprehensibilis in ult. responso. cap. Cum speciali. in fine. & d. c. Ad nostram. eod.*

Quo ad Septimum. Appellatio fit ad Judicem Superiorem. *l. 1. ff. Quis, & à quo?* Hinc in causa Ecclesiastica appellatur ad Judicem Ecclesiasticum, non autem ad Sæcularem; Sæcularis enim Judex in hujusmodi causis non potest esse Superior. *c. Ecclesia Sancta Maria. extr. de Constitut.* Neque è converso regulariter Sæcularis judicatur ab Ecclesiastico, quoniam jurisdictiones sunt distinctæ, neque debet alter ponere manus in alterius Jurisdictionem. *cap. Novit. extr. de Jud. c. Cum ad verum. 96. d.* At de hoc plenè tractavimus supra de Ecclesiast. Constitut. & DD. ponunt in *d. c. Ecclesia S. Maria.* Fiet igitur Appellatio in Ecclesiasticis ad majorem Ecclesiasticum; in Sæcularibus vero ad majorem Judicem Sæcularem. *c. Si duobus. §. 1. extr. eod. tit.*

Quo ad Octavum. Appellatio secundum Jus Canonicum potest fieri à quacunque Sententia, five sit definitiva, five interlocutoria, ut jam dictum est supra. Nisi fortasse causa fuerit commissa Appellatione remota; tunc enim Sententia lata à Judice appellationem non recipit. *c. Cum contra. de Testib. cog. d. c. Cum sit Romana.*

Quo ad Nonum. Ille, qui appellat, debet in scriptis libellum Appellationis afferre; præsertim si ab Interlocutoria appellet. *§. Multum autem. hoc nostro tit. cap. 1. eod. in 6.* Et debet Appellationem ex aliqua justa causa interponere; quæ causa debet exprimi. Et deinde debet petere intra

Doct. Clericali, Tom. II, Lib. VIII.

tres dies litteras à Judice *A quo* ad Judicem Superiorem, deinde Judex Superior in causa procedet, & Appellationem prosequetur. *c. Ab eo. de Appel. in 6. d. c. 1. & d. §. Multum.* In Appellatione vero à definitiva secundum aliquos non est necessarium causam inferere. *d. c. 1. §. Post hoc. eod. in 6. c. Romana. cum ibi notatis. eod. in §. Cum autem. & in §. In appellationibus. hoc nostro tit.* Quod si appellans hæc non observaverit, dicitur Appellatio deserta, & potest Judex à Quo Sententiam executioni mandare: ut dictis Juribus. Quemadmodum dicitur etiam deserta, si intra annum, vel biennium Appellans appellationem non prosequatur. *c. Ei qui. 2. q. 6. cap. Oblata. extr. eod. d. cap. Cum sit Romana.*

Illud tamen verum est, quod iste terminus anni, vel biennii potest per Judicem ex causa abbreviari, vel prorogari. *d. c. Oblata. c. Ad aureas. c. Ad hæc. extr. eod.* Quinimò ad prosequendam appellationem pars potest sibi ipsi hunc terminum abbreviare. *§. Pars quoque. h. tit. c. Personar. extr. eod.* Sicuti etiam hoc tempus ad prosequendum non currit, si partium consensu id actum sit. *Clem. Quando. eod. tit. de Appellat.*

Quo ad Decimum. Appellatio tunc rejicitur, quotiescunque est nimis generalis, vel notoriè constat, eam esse injustam, veluti si pro notorio crimine interponatur. *c. 2. c. Consultit. cap. Dilecti. 2. extr. eod.* Fuit enim Appellatio inventa ad præsidium Innocentiæ, non ad iniquitatem defendendam. *c. Cum sit speciale. §. Porro. c. Suggestum. c. Ad nostram. extr. eod.*

Quo ad Ultimum. Effectus interpositæ Appellationis ille in primis est, ut ea interposita Judex, qui tulit sententiam, non possit amplius quicquam efficere; quinimò interim dicitur suspensa Jurisdictio Judicis *A quo*; & si pendente appellatione aliquid innovetur, illud revocatur, dummodo de veritate constiterit. *c. Non solum. eod. in 6. d. c. Romana. §. Si verò. cum sequenti. §. eod. in 6.* Si verò apparuerit, Appellationem injuste fuisse interpositam, tunc ille, qui appellavit, præterquam quod condemnatur in expensis, remittitur etiam ad Judicem *A quo*, & tenetur ejus mandatis obtemperare. *cap. Ut debitus. extr. eod.* Plura, & quidem utilia disserit Pax Jordanus *d. tom. 3. lib. 14. tit. 26. de Appellationibus*; nec non Sigismundus Scaccia, qui integrum Volumen edidit de hoc titulo; in quo tanquam in mari vastissimo piscari possunt Advocati necessarias defensiones causarum.

TIT. XVIII.

De Restitutione in integrum.

Quoniam interdum evenit, ut non solum illud, quod est gestum, possit per Appellationem rescindi, ut dictum est, sed extra ordinem possit etiam, per beneficium restitutionis in integrum emendari; idcirco de hac materia disseritur; Et pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Restitutio in integrum?
2. Quibus concedatur?
3. Adversus Quos?
4. Qui restituantur?
5. Intra quod tempus peti debeat?
6. Qui sint effectus Restitutionis in integrum?

K

Quo

Quò ad Primum. Restitutio in integrum Est prioris Status, vel Juris reintegratio, per quam alicui subvenitur, præcipue autem minoribus, Ecclesiæ, & similibus personis privilegiatis; ita Goffr. in Rubr. eod. n. 12, & hic in princ. c. Constitutus. c. Tam ex litteris, eod. l. Restituere. ff. de Verb. signif.

Quò ad Secundum. Restitutio in integrum datur Minoribus Ecclesiis, & cæteris personis, quæ ex aliqua causa non habent integram, & legitimam personam standi in judicio, si se graviter dicant læsas: pro modica enim læsione non datur Restitutio in integrum. l. Scio. ff. eod. l. Ex causa prima. ff. de Minorib. c. penult. de Reb. Eccles. non alienan. Et adeo verum est in his casibus locum habere restitutionem in integrum, ut procedat etiam si à Summo Pontifice Sententia sit lata: non enim negatur, Romanæ Sedis sententiam posse in melius emendari. §. Quod quidem, hoc, tit. cap. Sententiam. 35. q. 9. d. cap. Tum ex litteris. extr. eod. Item quoque Ecclesia adversus aliam Ecclesiam in integrum restituitur. c. Auditis. extr. eod. §. Sed etsi, hoc, tit. Neque in hoc habet locum illa regula, Quòd Privilegiatus non potest uti privilegio adversus pariter Privilegiatum. l. Sed & milites. ff. de Excusat. tutor.

Quò ad Tertium. Restitutio conceditur adversus quemlibet, qui cum personis suprarrelatis contraxit, seu contrahenti consenserit, & datur contra alterum minorem, & ut dixi, contra aliam Ecclesiam, quotiescunque quis restitui petit, & se læsum probat; si læsio, (ut dictum est) sit alicujus momenti. d. l. Scio.

Quò ad Quartum. Restituere possunt Judices Ordinarii; Item delegati à Principe, Papa, vel etiam ab Ordinariis. §. Hujusmodi, inf. eod.

cap. penult. extr. eod. & novissime explicat Pax. Jord. d. Tom. 3. lib. 14. tit. 29. ubi agit de duplici Signatura, Gratia scilicet, & Justitia; ad quam in Curia Romana recurritur pro habenda restitutione in integrum adversus Sententias. Et ante illum late scripsit Sfortia Oddus in suo celebri tractatu de Restitut.

Quò ad Quintum. Restitutio in integrum, quæ locum habet quoties aliud non competit remedium. l. In causa, secunda. ff. de Minorib. solet, quotiescunque intentatur, peti intra quadriennii spatium, nisi fortè aliqua subsit causa, propter quam hujusmodi tempus prorogetur; & hoc tempus est continuum, loco unius anni, qui antiquitus competebat, & erat utilis. l. fin. C. de in temp. por. in integ. restit. §. Sed sine, hoc, tit. cap. 1. eod. in 6. Plem. 1. eod.

Quò ad Postremum. Effectus Restitutionis est, ut omnia in statum priorem reponantur, ita ut si est contractus celebratus, irritus fiat; si sententia lata est, ea non obstante, de causa cognoscatur; & possit ille, qui ex ipsa Sententia est læsus, de suis juribus adducere. l. Quod si minor. ff. de Minorib. in §. Restitutio. Nota tamen, quod etiam per supplicationem potest rescindi Sententia, quæ supplicatio infra decem dies debet proponi post Sententiam; text. est in Auth. Quæ supplicatio. C. de Prac. Imperat. offer. Hac enim supplicatione proposita, non aliter Sententia executioni mandabitur, quam si altera pars fidejussionem idoneam dederit tantumdem restituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractione Sententia retractetur. d. Auth. Quæ supplicatio. Et cum his sit absolutus titulus iste, & cum eo Liber Tertius hujus Voluminis.

